БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. АВГУСТ 20 вторник № 197 (5601).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп,

Найыралчы быжыг харылзаалар болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылга

Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев национал байырлал — Индонезияның хамаарышпас чоруун чарлаанының 18 чыл болган ою-биле холбаштыр байырлыг телеграмманы Индонезия Республиканың президентизи болгаш премьер-министри доктор Сукарнога чоруткан. Национал экономиканың хөгжүлдезинге, социал депшилгеге болгаш чоонуң амыдырал байдалдарын экижидеринге моон соңгаргы чедиишкиннерни чедип алырынга күзәәшкиннерин олар илергейләән.

Тайбың кожа-хелбәә догуниаашкынның принциптери чайгылыш чокка боттандырар, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужүрер, колонкализмни болгаш оон уржуктарын туюлунга чедир узуткаар дәәш демисежин турар бистиң күрүнелеривистиң аразында найыралчы быжыг харылзаалар болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылга моон соңгаар-даа үре-түңнелдиг хөгжүүр дәәзинге бүзүрелди телеграммада илергейлеп турар. (СӘТА).

Совет авиаторларның байырлалы

МОСКВА. (СӘТА). Чанчыл болган байырлал—ССРӘ-ниң Агаар Флодунуң Хүнүнге алдар болдурган байырлалдыг хурал Совет Армилиның Төп театрынга болган.

Театрның залынга Совет Эвилелиниң маршалдары, армилиның, ужар чүүлдүң болгаш флоттуң генералдары болгаш адмиралдары, ужар чүүлдүң алдарлыг конструкторлары олурган. Шериг-Агаар Күштериниң кол командылакчызының бирги оралакчызы, ужар чүүлдүң маршалы С. И. Руденко байырлалдыг хуралды эге сөзү-биле ажыктан.

СЭКП Москва хооркомунуң секретары Р. Ф. Дементьева, парашют спортунуң талазы-биле делегей рекордсмени В. В. Мариничева болгаш өскелер-даа совет ужудукчуларга болгаш конструкторларга байыр чедиргеш.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагааны хүлээп алган.

СЭКП-НИҢ ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНДЕ

Күрүнеге 442 муң пуд тарааны азы планда көрдүнгенинден 137 муң пуд хөйну садар деп хүлээлгени алган Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң колхозчуларының патриотчу эгелээшкинин СЭКП обкомунуң бюрозу чүүлдүг деп санаан.

Дужүт ажаап алыышкынын дүрген болгаш бедик шынарлыг чорудар, күрүнеге тараа садар планны хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседир дәәш колхозтарга база совхозтарга социалистиг чарышты «Революцияның чалбыыжы» кедәә ажыл-агый артелиниң кежигүннериниң үлегерчижээн ёзугаар калбартырын бүдүрүлге эргелелдеринге, районнарның парткомнарынга хүлээткен.

Кедәә ажыл-ишчилериниң чаа хүлээлгелери

Ленин аттыг колхоз 4000 тонна тарааны садар

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг кедәә ажыл-агый артелиниң хову ажылдакчылары, СЭКП-нин XXII съездизинин, ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, колхозта черни дәәре ажыглаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп, тарылга шөлдериниң тургузуун шиитпирлиг өскерткен, кызыл-тастың болгаш чочак-тараанның тарылгазын калбарткан. Чер ажылының бедик культуразы, эки ажылдап кылган черге тараа культураларының тарылгазын үгле сорттуг үрезиннер-биле чоруткан чорук, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында безин тараа культураларының багай эвес дүжүдүн өстүрүп алыр арганы берген.

Кубаньның тараажыларының болгаш Балгазының «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң эгелээшкинин эдербишаан, бодувустун курлавырларывысты болгаш арганарывысты санап көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгени алырын шиитпирледивис. Төрээн чурт Бүрен-Хемниң 4.000 тонна азы планда көрдүнгенинден 1.400 тонна хөй тараазын алыр. Ол хире хемчээлдиг тарааны дужүт ажаап алыышкынынга иштики курлавырларны мобилизастаарының болгаш иштики ажыл-агыйжы чарыгдалдарны кызырарының күсели-биле алыр бис.

Малга четчир санныг чемнерни хандырары-биле сиген белеткээр болгаш силос салыр талазы-биле онаалдаларны ажыр күүседир дәәш хемчегларни ап турар бис. Колхозта тарымал тооруктуң ногаан массазын силостаары эгелээн. Оон ацгыда бүгү саваңны бөлүп сараттаар болгаш чаягаар үнген сигенни ажаап алыр бис, үрезинге хереглээр тарааны ёйшаанда арыглап, оон кудуруун мал чеминге ажыглаар бис.

Келир чылдың дужүдүнге үрезиннерни белеткээр дугайында онза сагыш салыышкынын салып турар бис. Чазын тарыыр бүгү черге «Скала» деп сорттуң бедик дужүттүг үрезиннерин чажар бис, үрезиннерни чажар шынарынга чедир арыглап алырын дужүт ажаап алыышкыны-биле чергелештир 1964 чылдын тарылгазынга черни белеткээр бис.

Эът, сүт, дүк бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгени хуусаа бетинде күүседир төлээде, малчыннарның күш-ажылчы күжениишкиннерни күштелдирер бис. Пландан ажыр беш центнер дүктү дужаар бис.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ НИИТИ-ХУРАЛЫНЫҢ ДААСКАНЫ-БИЛЕ ХҮЛЭЭЛГЕГЕ АТ САЛГАННАР:

Артельдиң даргазы В. БАРХАТОВ.
Партбюро секретары С. ФЕДОСОВ.

„Тиилелге“ кедәә ажыл-агый артели 4000 тоннаны садар

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» кедәә ажыл-агый артелиниң тараажылары, СЭКП-нин XXII съездизинин, ТК-нын Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, черни ажыглалын экижидер талазы-биле ажылды чорудуп, тарылга шөлдериниң тургузуун өскертип, кызыл-тастын болгаш чочак-тараанын тарылгазын дыка калбарткан. Ховунуң ажыл-ишчилери бо чылын тараа культураларының багай эвес дүжүдүн өстүрүп алган. «Тиилелге» кедәә ажыл-агый артелиниң кежигүннери бистер боттарывыстың аргаларывысты санап көргеш, Кубаньның тараажыларының болгаш Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң колхозчуларының үлегер-чижээн эдерип, планывыста көрдүнген 3500 тоннаның орнунга 4000 тонна тарааны күрүнеге садар деп чаа социалистиг хүлээлгени алдывыс. Ажаап алыышкынга тарааның чидириин болгаш ажыл-агыйның иштики хереглелинге чарыгдалларны эн кыдыкы хемчээлинге чедир эвээжедип тургаш, ол хире курлавырларны тургузуп алыр бис.

Келир чылдың тарылга үрезининиң дугайында сагыш салып, чазын чажар бүгү кызыл-тасты болгаш арбайны бедик дужүттүг сорттарның үрезиннери-биле тарыыр бис. Ол үрезиннерни ажаап алыышкынның үезинде чажар шынарынга чедир ажылдап алыр бис. Ажаап алыышкын-биле чергелештир келир чылдың тарылгазынга черни белеткээрин калбартыр бис.

Мал ажылының ажыл-ишчилери эътти, сүттү, дүктү бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседирин хүлээнип турар. Пландан ажыр 30 тонна сүттү күрүнеге садар бис.

Бөдүүн чемнерни болгаш силосту белеткеп, ол ышкаш бүгү саваңны бөлүп сараттап тургаш, мал чемнериниң курлавырын тургузар бис. Ам чалгаар үнген сигеннерден 1100 тонна силосту белеткээш, тарымал тоорук-биле чочак-тарааны эткен чылдың саваңы-биле холуштуруп тургаш, силос салырынче кирдивис.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ НИИТИ ХУРАЛЫНЫҢ ДААСКАНЫ-БИЛЕ ХҮЛЭЭЛГЕГЕ АТ САЛГАННАР:

Артельдиң даргазы Д. ЗАЙЦЕВ.
Партбюро секретары А. ГЛАЗЫРИН.

Ажаап алыышкын массалыы-биле эгелээн, алган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир

* ☆ *

Кедәә ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

Улам хөй колхозтар болгаш совхозтар тараа кезилдезинче хүн бүрүде кирип турар. Август 19-ка чедир республикага 14000 гектар тараа культуралары кестинген. «Межегей» совхоз тараа кезилдезин бедик темпилиг чорудуп турар. Ында бир неделя дургузунда 1600 гектар тараа кестинген, оон иштинде аңгылап ажаар арга-биле кескени 690 гектар. «ЖВН-10» деп калбарты алыр жаткалар-биле ажылдап турар комбайнерлер В. Тимков болгаш Г. Шараев мурнукузу хевээр мурнап чоруп турар. Олар 440 гектар кызыл-тасты тавычалай кестирген болгаш чоокку хүннерде бөлдүрүп бастырар.

Ол-ла ажыл-агыйда Суворов адашкылар «С-6» комбайннар-биле сезон дургузунда 2100 гектарны ажаап алырын шиитпирлээн. Оларның сезу ажыл-херек-биле карышпайн турар. Олар баштайгы үш хүнде 312 гектарны ажаап алган. Комбайнерлер М. Чернышев, К. Личен-оол, Б. Васильев Суворовтардан чыдып калбайн турар. Олар «СК-3» комбайнар-биле 2000 гектарны ажаап алыр деп хүлээлге алган болгаш амдыызында 345 гектарны кестирген.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда хову корабльдериниң башкарыкчылары Н. Киров, Н. Кертик-оол, «Коммунизмче орук» кедәә ажыл-агый артелинде Василий болгаш Фокей логиновтар тарааны дорт кестирип, күжениишкинниг ажылдап турар. Олар хүн онаалдаларын 130—150 хуу күүседип турар.

Ындыг болза-даа дыка хөй ажыл-агыйлар тараа кезилдезин чогуур күжениишкин чок чорудуп турар. Чамдык колхозтар болгаш совхозтар ону организас чок эгелээн. Оон ужурунда техника аная туруп, ажаап алыышкын үезинде тарааның чидирии болуп турар. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында 120 гектар кызыл-тас кестинген. Ында комбайннарны саваң бөлүкчүлери болгаш немелде шишкииштер чокка кезилдеже киирген турган. Оон ужурунда тараа саваңы бүгү шөлде тарадыр октаттынган чыткылаар. Ону бөлүп алыр төлээде, трактор дырбааштарын киирип, кижилерниң немелде күш-ажылын чарыгдаар апаар. Ажаап алыышкын шынар чок чоруттунуп турар. Совхозтуң кол агроному эш Бондарь болгаш салбырның эргелекчизи эш Хомусоол чүүү көрүп турарлары?

«Тиилелге» совхозта хову ажылдары база багай болуп турар. № 2 бригадага үш комбайн август 16-да, кывар-чаар чүүлдү оларга ей-шаанда чедирип бербээнинин ужурунда анаа тура хүнээн. Ында дыка хөй машиналар техника талазы-биле чедимче чок чоруктуң хараазы-биле анаа туруп турда, совхозтуң кол инженери эш Юркевичин болгаш кол агроном эш Новиковары ол чорук дүвүретпейн турар. Ынчаарга совхозтуң тускай эртемниглери механизаторларның ажыл-херээн оперативтиг удуртур, ажаап алыышкынның чорудулгазынга хайгаарал салыр ужурлуг турган болгай.

Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунда (даргазы эш Фоменко, агроному эш Калекулин) улуг шөлдерде тараалар бышкан, сыпта чочак-тараа төглап дүжүп турар, ынчаарга ол ажыл-агый тараа культураларының ажаап алыышкынынче амга чедир эгелеп кирбээн. Эштер Фоменко болгаш Калекулин чүүү бодап турарлары? Ам үр боданып турбайн ховуже агрегаттарны дүрген үндүрер, машиналарның ийи эзлчеглиг ажылын организастаар болгаш тараа кезилдезин бедик темпилиг чорудар херек. Бир эвес ону ынчаар кылбас болза, тараа чидириглерге таваржып, ажаап алыышкын хар чагыже чедир узамдыгар апаар.

Барыын-Хемчик районда, ылаңгыя «Большевик» колхозта тараа кезилдези шынар чок чоруттунуп турар. Ында тараа шөлдери багай ажылдап ыылдынган, хөрзүн дескилеттинмээн. Оон ужурунда чавыс сыптыг тараа үнген. Ону аажок чавызадыр кезер ужурлуг турбуже, колхоз ынчаар ылбааны-биле оон түңнели ындыг болган. 107 гектар кызыл-тастың болгаш 220 гектар суланың чартык кезии черде калган. Ол болза артель даргазы эш Шыырак-кара болгаш агроном эш Татарников оларның хову ажылдарын контрольдавайн, комбайнерлер агротехниканы хажыдып турда, ону эрекгей ёзу-биле көрүп турарының ужурунда болдунган. Ындыг чорук «Барлык» совхозта база бар.

Тараа кезилдези изиг-түлүк үеже кирген. Ажыл-агыйларның тараажылары ам хову турлагларында чурттап турар. Олар кандыг-даа хереглел талазы-биле качыгдавас ужурлуг. Ол дугайында ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери чөпшээрежип турар болзадаа механизаторларның амыдырал байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер албайн турар. Таңды районнуң «Совет Россия» колхозун чижекке ап болур. Тараанның кол массазын оон киирер ужурлуг ийиги бригаданың хову турлаа механизаторлар хүлээп алырына барык-ла белен эвес. Ында оран-саза чугайлаттынмаан, өрээлдер хирлиг, хову түрлааның девискээри бок-күзүрүм-биле долган, кескy агитация дугайын чүүгаалаар-даа аргажок, ол ам-даа белен эвес.

«Тес-Хем», «Чыраа-Бажы» совхозтарда, Каа-Хемниң «Кызыд тук», Чоон-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозтарында хову турлаглары амга чедир дериттинмээн. Оларның чаңгызында-даа кескy агитация чок, орансава чугайлаттынмаан, «Чыраа-Бажы» совхозта аъш-чем продуктулары үзүктелиишкин-биле чедиртинип турар, ховуда ажылдап, чурттап турар механизаторлар ажаап алыышкын ажылдарының нормаларын болгаш расценкаларын билбес, комбайнерлер кандыг онаалда, ыңайбээр чоруурунуң маршруттары чок болган. Ынчаарга «Чыраа-Бажы» совхоз балгазынчыларның эгелээшкинин детказын болгаш бүгү-ле хову ажылдарын цикльдер аайы-биле чорудар деп шиитпирлээн болгай. Ол болза ажыл-агыйга ажаап алыышкын ажылдарының тодаргай планы ажылдап кылдынган база бадылаттынган турар дээни ол. Ол дугайын механизаторлар чүге билбезил, эштер Аржаалай, Саанчын, Бондарь? Дужүттүң салым-чолу оларның холунда, хову ажылдарын чорударының хуусаазы олардан хамааржыр болгай. Ынчангаш силерниң чер ажылдакчыларыңар бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер-биле хандыртынган, оларның кижи бүрүзү даарта, соңгузу хүн, дараазында он хонуктарда-даа чүүү кылырын тодаргай билген турар дугайында сагыш салыңар.

Тараа хүлээп алыр черлериниң ажылдакчыларында изиг-түлүк үе база эгелээн. Төрээн чурттуң шыгжамырынга чаа дүжүттүң тараазы кирип турар. Ону тараа хүлээп алыр черлерге «Көк-Тей», «Межегей», «Тиилелге», «Өөн», «Сукпак», «Шекпээр» совхозтар, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның колхозтары бир дугаарында кииргилээн. Август 19-ка чедир ниитизи-биле 1138 тонна тараа дужааттынган.

Тараа кирип эгелээн! Тараа хүлээп алыр черлериниң ажылдакчылары ону ей-шаанда хүлээп алыр, чаңгыс борбак-даа тарааны камгалап алыры дээш олар бүгү күжүн салыр ужурлуг.

Таңды бүдүрүлге эргелелиниң «Тиилелге» совхозунуң механизаторлары чаа дужүттү ажаап алырынче түлүк кирипкен. Ам аңгылап ажаап алыышкын чоруп турар. Ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринден-не комбайнер Василий Оюн шылгарап үнген. Аскылыг жатка «ЖБН-6»-биле хүн бүрүзүнде 40 гектар чедир кызыл-тасты тавычалай кезип турар.

ЧҮРҮКТА: «Тиилелге» совхозтуң комбайнери В. Оюн комбайнны башкарып чор.

Фото В. Лутковтуу.

* *

Хүлээлгени алган соонда күүседир

Каа-Хемче тавангайлап кирген Алдын-Чооганың соңгу талазында оорганың кырын дургаар шыпкан кызыл-тастап хову корабльдери шала кежээликтей эштип чоруп турган. Олар оорганы өрү чоктааш, тейниң кырынга четкеш, дедир эвр бадып турганнар. Кежээки хүн чалынаалдыр дээп турза-даа, ажыл амыр-сексаал чок чоруп турган.

Кежээкиниң 6 шак ажып турда, «молоко» деп бижимелдиг улуг савалыг машина келгеш, комбайнерлерниң дескиндир кезип турган кызылтазының бир ужунда орукка доктаай берди. «Көк-Тей» совхозтуң хову бригадазы бо удаада ол машинаны сүт сөөртүрүнге эвес, а комбайн агрегаттарынче чем чедиреринге болгаш суг сөөртүрүнге ажыглаа турары ол чүве-дир.

— Надвыс кежээки чемни эккелди—деп, комбайнер Шолбан-оол өөрүнге дыңнаткан соонда, баштай келген комбайнерлер-даа, бункерлерден тараа уруп алыр дээш келген чолаачыларның чамдыызы-даа чемнени берди. Чамдык ырай берген агрегаттар кызыл-тасты кеспишаан.

Комсомолчу Чооду Надя ам ийи чыл дургузунда хову турлаанга дуалакчы повар болуп, ховуда ажылдап турар механизаторларга чем чедирип берип келген. Бо удаада оон эккелген кежээки чеми мындыг: котлет, дагаа чүүргазы (быжырып каан), бирээзи-де 100 грамм дензилиг садыг быштактары, чигирлиг шай болгаш хлеб. Ховунуң ажыл-ишчилеринге бо эккелген чемге кым-даа хоомайзынмаан.

Баштай чемненген комбайнерлер бункерлерде тарааларын автомашиналарга уруп бергеш, база кестирип кирипкеннер. Оларның аразында хүн нормазын ажыр күүседип турар А. Коваленко, В. Иванов болгаш оон-даа өскелер бар.

Совхоз август 16-га чедир 300 га кызыл-тасты кезип бастырган болгаш 30 га чочак-тарааны тавычалай кескен, ону бөлдүрүп, бастырын турар. Күрүнеге 107 тонна ажыг тарааны дужааган.

Кустанай областың Аргалык будурүлге эргелелиниң «Сарыузен» совхозунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының дужүт ажаап алыышкынын кыска хуусаада чорудар дугайында кыйгырыын деткивишаан, «Көк-Тей» совхозтуң коллективи бодунга тодаргай хүлээлгелерни ап, республиканың бүгү тараажыларынга кыйгырыгны хүлээп алганы билдингир болгай. Совхозтуң ажыл-ишчилери ол хүлээлгелерни күүседириниң шиитпирлиг үезинче киргени ол-дур.

Бистин-биле беседага совхозтуң директору эш А. Ломаев хүлээлгелерде айыткан кол чүүлдерни канчаар күүседип турарын чугаалаан. Совхоз бо чылын 2300 га чайгы чер андырылгазын чорудар дээш планын 5100 га кылдыр ажыр күүсеткен. Шуурлуурулга-ээдчештирилгелиг метод ёзугаар дужүт ажаап алыышкынынче, күрүнеге тараа дужаарынче бүгү күштү салгаш, ажаап алыышкынны сентябрь 10-га чедир доозар, оон соонда ангыс андырылгазынга кирер болгаш үрезин арыглаашкынын чорудар дээш ажылдап турар.

Ынчалза-даа чамдык ажылдар хүлээлгеде айыткан хуусааларда күүсеттинмээн, ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер бар болуп турар. Чижээ, тарааларның кезилдезинге лафет чок болгаш калбарты алыр жаткаларлыг, эде дерээн «СК-3» деп 30 комбайннар ажылдаар деп хүлээлгеде айыткан болза, ам 27 комбайн белеткеттинген, а 3 комбайн ам-даа белен эвес. Тарааның кезилдезинче август 16-га чедир чүгле 9 комбайн кирген. Дензи, тыттар күш ажыл-агыйының, механизастаан шаннарның болгаш хову турлагларының белеткелин июль 25-те доозар дээн болза, совхозтуң чаңгыс черде ажылдап турар ийи бригадазында механизастаттынган шан чок, ажип каан черде тарааны оваалай уруп турар боордан аңгыда, ону арыглаар машиналар тургустунмаан, ында чүгле автодензи бар. Сушилканы чаа тургузуп эгелээн. Шан белен эвес болганындан комбайннарның бункерлеринде тарааны ол хеваарын Кызылдың сайгарылга базазынче чүдүрүп киирип турар.

«СК-3» болгаш силос ажаар комбайннарга чаа дерилгелерни кылыр бис деп эгелекчи саналды үндүрген болза-даа, бо талазы-биле чаа чүүлдер көзүлбейн турар.

Ниитиниң мал ажылынга шыктыг, концентраттыг болгаш бөдүүн чемнерниң чогуур курлавырларын тургузуп, фермаларны кышка таарымчалыг үеде белеткеп алыр бис дээн сөзүн көк-тейжилер эзлевейн турар. Август 10-га чедир республикада сиген белеткелиниң медээзин пардаан таблицада чаңгыс «Көк-Тей» совхоз бир хуу-даа чок, куруг болган.

Моон ап көөрге, хүлээлгени алган соонда ыяавыла күүседир деп бистин партияның негелдезин «Көк-Тей» совхозтуң удуртукчулары күүсетпейн турар-дыр. Хүлээлгелерни чүгле чарлап каар эвес, харын херек кырынга күүседир, түңнелдерин үндүрер ужурлуг.

М. ЛЮНДУП.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем-шинчилел ажылдарын таарыштыр чорудар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазынга эш П. И. Аброскинни томуйлаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем-шинчилел ажылдарын таарыштыр чорудар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазынга эш Павел Иванович Аброскинни томуйлаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ИГНАТОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, 1963 чылдың август 15.

Э. Уоррен, Д. Пирсон болгаш А. Мейер-биле Н. С. Хрущевтуң беседазы

ГАГРА. (СӘТА). Гаграда дыштаныр турар ССРӘ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Совет Эвилелинин Кара далай эрининде турисчи аян-чорукту кылып чоруп турар АКШ-ның дээди судунуң даргазы Э. Уоррен, америк журналист Дрю Пирсон, АКШ-ның хөй-ниити ажылдакчызы херээжен А. Мейер оларны август 16-да хүлээп ап, найыралчы беседаны кылган.

КОСМОСТУ ТАЙБЫҢ ШИҢГЭЭДИП АЛЫРЫНГА СОВЕТ-АМЕРИК КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ССРӘ-нин Эртемнер академиязының болгаш АКШ-ның аэронавтика болгаш космос делгемин шинчилээринин талазы-биле национал эргелелинин (НАСА) төлээлекчилериниң аразынга, ийи талалыг чугаалажыышкыннарның түңнелинде ССРӘ-ниң Эртемнер академиязы-биле НАСА-ның аразынга космос талазы-биле 1962 чылдың июнь 8-теги дугуржулганы боттандырарының айтырыгларының талазы-биле эртем-техниктиг сүмелерни ажылдап кылган. Ол сүмелерни Эртемнер академиязының президиуму болгаш НАСА-ның удуртулгазы үүлдүг деп бадылаан.

Космосту тайбың шинчилээриниң болгаш ажыглаарының талазы-биле ССРӘ-ниң болгаш АКШ-ның эртемденнериниң аразынга кады ажылдажылга дугайында дугуржулга болза, ийи чурттарның аразынга космос шинчиледдеринге кады ажылдажылганы аайлап таарыштырарынга Совет Эвилелинин 1962 чылдың чазынында үндүрген эгелекчи чоруунуң түңнели болган.

Эш Н. С. Хрущев 1962 чылдың февральын 21-де АКШ-ның президентизи Д. Кеннедиге чоруткан бижиинге космосту тайбың сорулгаларга шиңгээдип алыры-биле ССРӘ-ниң болгаш АКШ-ның эртем, техника болгаш материал курлавырларын каттыштырарын айыткан. Совет Эвилелиниң ол саналын АКШ-ның президентизи чогумчалыг деп көргени-биле холбаштыр, эш Н. С. Хрущев 1962 чылдың март 20-де чоруткан бижиинге шиитпирлээри болдунуп болур болгаш ийи чурттарның аразынга ол талазы-биле кады ажылдажылганы аайлап таарыштырары чогумчалыг болуп турар. космосту тайбын шинчилээринин болгаш ажыглаарының эн-не перспективалыг алаан каш айтырыгларын айыткан.

Оон соонда ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының болгаш НАСА-ның эртемденнериниң аразынга болган чугаалажыышкыннарның түңнелинде метеорологияга болгаш эн-не ырак радио харылзаазыңга, а ол ышкаш делегейниң магниттиг чуруун тыртыырарынга кылымаг спутниктерни ажыглаарынга кады ажылдажылга дугайында дугуржулга чардынган турган.

ССРӘ-ниң болгаш АКШ-ның аразынга метеорология талазы-биле кады ажылдажылганы баштайгы үеде ийи чурттарның боттарының метеорологтуг спутниктерден алдынган метеорологтуг информациязын солчурунун аргазы-биле боттандырар апаар. Ийи талаларның 1964 чылда эгелээр деп дугурушканы, спутниктерден алдынган метеорологтуг медээлерни солчуру-биле Москвага болгаш Вашингтонга тургузар, делегейниң метеорологтуг төптериниң аразынга телетайп харылзаазының тускай шугумун ол үеге чедир организастаар деп шиитпирлээн. Спутниктерден алдынган метеорологтуг информацияны өске чурттарга калбаа-биле бээр апаар.

Оон соонда ол талазы-биле кады ажылдажылганын дугуржулгазы чыылганының хире-чергези-биле метеорологтуг спутниктерни ССРӘ-ниң болгаш АКШ-тың дугуржуп алгаш, салый үндүрерин боттандырарын баш удур көрүп турар.

«Эхо» деп америк харылзаа спутнигин ажыглавышаан, улам ыңайгы радио харылзаазын боттандырарының талазы-биле кады кылыр шенелде-шинчиледдерни 1964 чылда чорударын төлевилээн. «Эхо» деп спутник-биле харылзаа талазы-биле шенелде-шинчиледдерге Зименкаларда Горькийниң күрүне университединиң обсерваториязы болгаш Джодрел Бэнкте англи обсерватория киржир. Америк спутникти дамчыштыр ССРӘ-ниң болгаш Англияның аразынга боттандырар апаар дамчыдылгаларның хевирлерин киириштир, ол шенелде-шинчиледдерни чорударының талазы-биле чамдык техниктиг сүмелерни дугуржуп алган.

Черниң магниттиг шөлүнүн чуруун кылыр тургузарының талазы-биле ССРӘ-нин болгаш АКШ-ның эртемденнериниң аразынга кады ажылдажылганы дугуржулга база-ла баш удур көрүп турар.

Космос талазы-биле АКШ-биле дугуржуушкунну совет эртем хөй-ниитизи ол талазы-биле улам ыңайгы калбак кады ажылдажылганың оруунга эки болгаш чугула эгелээшкин кылдыр көрүп турар.

Космосту тайбың шиңгээдип алырының чамдык чугула талаларынга кады ажылдажылга дугайында дугуржуушкун болза, улустар аразының айтырыгларын чугаалажыышкыннарның аргазы-биле чедиишкиниг шиитпирлээринин, аңаа дугуржуп турар талаларның эргежыктарын барымдаалап турарының чаа херечизи болуп турар. Шак ынчаар дугуржуп ылыр чоруп, бүгү улустарнын чаагай чоруунга, тайбыны быжыглаарының хөрээнге улустар аразының кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге бараан болуру чигзиниг чок.

(СӘТА).

СЭКП ОБКОМУНУҢ БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ПАРТИЯ-КҮРҮНЕ КОНТРОЛЬ КОМИТЕДИНДЕ

Ажыл-агыйжы эвес болгаш харыысалга чок чорук дээш

Күрүне , чүс-чүс тракторларны, комбайннарны, көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын бистин республикага чыл бүрүде берип турар. Камныг ажыл-агыйлар ол кайгамчык эки техниканы алгаш, ону шын ажыглаар, өй-шаанда септээр дээш бүгү чүүлдерни кылып турар. Ол сорулга-биле машиналарны механизаторларга быжыглап, оларга акт өзугаар хүлээдип берип, машиналарга өзулуг кадагалалды организастап турар. Ынчаарга кур черлиг «Тиилелге» совхоз ол дугайында шоолуг сагыш салбайн турар. Партия-күрүне контролюнуң органнарының бо чылдың май айда чоруткан хыналдалары техниканы ажыглап база кадагалаарынга кем-буруулуг чоруктун фактыларын илереткен. Тракторларның, комбайннарның улуг кезиин механизаторларга быжыглаваан, оларның паспорттары чок. Ол чорук болза, машиналарның кезектерин болгаш белдирлерин кам-хайыра чок адырып тоймаглаар, ынчангаш оларны ажыглал чок чоруккa чедирер арганы ак-сеткилдиг эвес ажылчыннарга берген. Оон түннелиниде 1959 чылда үндүрген «СК-3» маркалыг 12 комбайн тоймаглаттынган. Ол болза күрүнеге 10,8 мун рубль түннүг когарал болган.

Хыналда болганының соонда безин совхозтуң директору эш Алымов, кол инженер эш Юркевич, көдээ ажылагый машиналарының талазы-биле механик эш Епифанов комбайннарны болгаш тракторларны катап тургузар талазы-биле, үчүт болгаш техника кадагалалын чурумчудар талазы-биле хемчег албаан. Техника мурнукузу ышкаш хову саналдыр октаттынган хевээр чытпышаан болгаш бригадаларга база механизаторларга быжыглаттынмаан.

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң партия-күрүне контроль комитеди бо айтырыгны чугаалажып көргеш, кыска хуусаа иштинде байлалды эдип алыр бис дээрзинин дугайында совхозтуң удуртукчуларының бүзүрединин кичээнгейге ап, оларны шыңгыы сагындырган болгаш эштер Алымов, Юркевич олардан чартык ай шалынының түнү хемчээлдиг акшаны төледирин шиитпирлээн болгаш механик эш Епифановту шыңгыы доңгуткан.

«Тиилелге» совхозка көдээ ажылагый машиналары тоймаглап турганының фактыларының дугайын билип турган-ла техниканы камгалаар талазы-биле дээштиг хемчеглер албаны дээш. Бүдүрүлге болгаш белеткелдер министринин оралакчызы эш Достак-оолду, ол министерствонуң кол инженери эш Каретниковту, Таңды бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш Куценкону база эргелелдиң кол инженери эш Бакулинни демдеглээн болгаш техниканы камныг эдилээринче оларның кичээнгейин угландырган.

Совхозта машиналарны кем-буруулуг өзу-биле багай кадагалап турарындан ак-сеткилдиг эвес кижилер белдирлерни болгаш кезектерни оорлап турарының фактыларының дугайында медээлер хөй удаа кирип турда-ла хоойлу-дүрүм сүрүп база ол ажыл-агыйда тургустунган тодаргай байдалды өөренип көрбейн херек чок либерализмни илереткени, кем-керектиг кижилерге кеземче көргүспээни дээш Таңды районнуң суд-истелге органнарын (прокурор эш Грачев, улус шииткекчизи эш Носов) база демдеглээн.

Боттарының тоомча болгаш харыысалга чок чоруу дээш хөй түннүг штрафты күрүне карманындан арын-нүүр чогу-биле төлеп турар удуртукчулар бисте ам-даа бар. Чогум-на ындыг таварылганы комитеттин хуралынга чугаалажып көрген. «Зооветснабтын» Тыва конторазының адынга (эргелекчизи эш Ефимов) 50 тонна креолин Ташеба демир орук станциязынга келген турган. Ындыг болза-даа эш Ефимов ону сөөртүр дугайында далашпаан. Креолинни сөөртүр чер чок, үүге дээрге «Зооветснаб» конторазы автостанция-биле керээни өй-шаанда чарбаан болган. Оон ынай онч кудар савалар база чок болган. Чүүктү дүжүреринин хуусаазын узатканы дээш демир орук станциязы «Зооветснаб» конторазын 1.543 рубль 20 көпеек түнге штрафтаан. Харыысалга чок чорукту болдурганы дээш партия-күрүне контролюнуң комитеди эш Ефимовту шыңгыы сагындырган болгаш оон чартык ай шалынының түнү хемчээлдиг акшаны тыруттар кылдыр шиитпирлээн.

«Чүүктер республикада селгүүстеп чоруп тур» деп материал «Тувинская правда» солунга 1963 чылдың июль 11-де парлаттынган. Садып алыкчыларның хереглелин багай өөренип көрүп турарының болгаш чер-черде байдалды билбезинин хараазы-биле Респотребсоюзтун садыг базазының ажылдакчылары бараннар хереглелден артык хемчээлдиг чыдырда-ла ол бараанларны районнарже эндере октап турган. Ук чүүктү ол черлерге хүлээп албайн дедир чорудуп турар. Ийи грузовик машина дус чүдүрүп алгаш, Кызылдан Чөөн-Хемчик районга, оларның бирээзи ийи катап четкенин, ынчалза-даа ол чүүктү аңаа хүлээп албаска садыг базазынга дедир эккелгенинин чижээн материалдың автору К. Ваньков көргүскен. Ынчангаш автомобильдер июнь 25-тен июль 1-ге чедир бүдүн чартык мун километр черге ажык чок шаннаашкын кылган, ол дугайында автоажыл-агый садыг базазынга 159 рубль 57 көпеек түнүг счётту киирген. Комитет ол таварылганы чугаалашкаш, солунга бижээн чүүлду шын деп санап, садыг базазының директору эш Панфиловту шыңгыы доңгуткан, улуг бараан эртемдени эш Михайленкону шыңгыы сагындырган болгаш садыг базазының ажылын үндезини-биле экижидерин садыг базазының удуртукчуларынга, ол ышкаш Респотребсоюзтун баштаар черинин даргазы эш Будегечиевке хүлээткен.

Оон-биле кады өлүүн чамдык райполарның удуртукчулары бедик хереглелдиг, аар өртектиг бараннарны, эзиртир чүүлдерни хөйнү алырын орадашкаш, чамдыкта ол бараанларны сөөртүп чедиреринин чарыгдалы чүү хире болуруп, бараан сөөрткен автомобильдерге дедир чүүү чүүлдерин барымдаалавайн ол бараанларны эндере ап алгаш, оон соонда эккелген чүүктен ойталап турарын комитет база демдеглээн.

Бо чылын төрүттүнген 541 баш хураганнар өлген дугайын чажырганы дээш Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң даргазы эш Астафьевти, кол зоотехник эш Михайлованы болгаш кол бухгалтер эш Добычинни комитет шыңгыы доңгуткан.

Удуртуп турар бүдүрүлгези куду шынарлыг продукцияны ховар эвес бүдүрүп үндүрүп, ону үрегдээр чорукту болдуруп турары дээш партия-күрүне контролюнуң комитеди эт комбинадының директору эш Маркинни болгаш кол инженер эш Крупенинаны доңгуткан. Бо талазы-биле садыг организациялары, ылангыя Кызыл горпозу база бүрүүлүг. Эт комбинады соодулга дерилгези-биле хандыртынмаанын барымдаалавайн горпо продукцияны өй-шаанда сөөртүп база сайгарбайн турар.

Мал чемин четчири-биле белеткеп алгаш, малдың продуктулуун улам бедидер

Малга быжыг чем-суурну белетизээр ажылга школачылар улуг улуска дузалажып, ажыктыг болгаш хөй үүле-хереклерни бүдүргеннер. Сиген кезеринге, белеринге, сарааттаарынга болгаш бо чугула кампанияның өске-даа ажылдарынга олар боттарының шыдаар шаа-биле киржип турарын кайы-даа районга чорааш көрүп болур бис. «Элегес» совхозта будук-бүрү чыырының тускай бригадалары тургустунган. Оларның чамдыызы — школачыларның бригадалары. 6-гы классчы Вера Монгуш биле 8-ии классчы Сат Вера будук-бүрү чыырының ажылынга кончуг кызымак киржип, совхоз дирекциязындан аас шаңналын каш удаа алган.

БО ЧУРУКТАН: Монгуш Вера (солагай талазында) биле Сат Вераның будук-бүрү чем белеткеп турарын көрүңер.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Тарып боозадылгаже кичээнгей салыр

Малдың баш санын өстүрериниге, уксаазын экижидериниге болгаш продуктулуун бедидериниге тарып боозадылга кайгамчык ужур-дузалыг. Ындыг турбуже, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында бо чугула ажылды чедир үнелеп көрбейн турарының фактылары бар.

Районда тарып боозадылгага кирзе чогуур инектериниң чүгле 53,7 хуузун август 1-ге чедир тараан. Моон ап көөрге, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, зоотехниктери болгаш тарып боозадылганын техниктери төрүүр малдың өлүүн хөй кезии тарыттынмайн барган эрткен чылдың четпестерин база катаптап турары ол-дур. Ылаңгыя «Кара-Хөл» колхозта болгаш «Тээли» совхозта бо ажыл кончуг оожум чоруп турар. Совхозта 500 баш инектиң чүгле 132-зи, азы 26,4 хуузу тарыттынган. «Большевик» колхозта инектериниң 41 хуузун тараан. «Барлык» совхозта 242 инек ам-даа тарып боозадылгага кирбээн.

Районда хой тарып боозадылгазының байдалы база дыка багай. «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда болгаш «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтарда бо ажыл августуң ийиги чартынга чедир безин эгелевээн.

Сүт-бараан фермаларында, ырак одарларда тарып боозадылга пунктуларын корум-чурумга, арыг-шевер байдалга киирери, оларны хүн бүрү ажылдадыры чугула. Оон аңгыда, бо ажылды шулуудадыры-биле чер-черге бөдүүн пунктуларны дерип турузары ажыктыг.

Бүгү уксаалыг бугаларны, кошкарларны тускайлап ажаап, эки чемгерилгеге тургузары чугула. «Тээли» совхозтуң Эөр-Хавак, Даштыг-Арыг сүт-бараан фермаларында бүдүрүкчү бугаларны инектер-биле кады сула салып одарладып турары шын эвес. Пунктуларже хойларны өскээриниң графигин тургузар болгаш хойжу бүрүзү графикти сагып күүседир ужурлуг.

Д. ОДАН-ООЛ.

ИЙИ КОЛХОЗТАН МЕДЭЭ

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунда силос салыышкыны чемишкиниг чоруп турар. Колхоз 500 тонна силос салыр планының 300 тонназын азы 60 хуузун бо хүннерде күүседип апкан. Ол-ла районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажылагый артелинде 96 тонна хире силос салдынган, ында будук-бүрү белеткели база чедиишкиниг чоруп турар.

* * *

Тес-Хемниң ажыл-агыйларында хойнуң тарып боозадылгазы эгелээн. Бо чугула ажылче «Коммунизмче орук» колхоз районда баштай кирген. Баштайгы хүннерде ук ажыл-агыйда 410 баш хой тарып боозаттынган. Бо ажыл өске ажылагыйларда база эгелеп турар.

★ ★

АЖЫЛ КАЛБАРГАН

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының ажыл-ишчилери малга четчир чемни белеткеп алыр дээш бүгү бар аргаларны ажыглап турар. Чамдык эштер хол кадыры-биле ыяш, хараган аразының, суг унунуң сигенин кызымак кезип турар, а чамдыктары будук-бүрү чыылдазынче идепкейлиг кирген.

Комсомолчу эш Хунаның 16 кижи составтыг бригадазы Ыйгылак Ховуда болгаш Алашта 144 тонна сигенни сараатталаш, ам хол кадыры-биле уламчылап кезип турар. Оларның иштинден Хайваа, Оюн-оол, Куртугбай, Көнгей-оол хүн нормазын 100 хуу күүседип келген. Салбырда 5—8 класстарның өөреникчилери бо ажылга база идепкейлиг дузалажып турарлар.

О. КАЙГАЛ-ООЛ.

Сиген шөлдеринде

68 САРААТ

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының сиген шөлдеринде ажыл-иш даң хаяазындан кежээ орайга дээр хайнышкынныг чоруп турар. Ында сигенчилериң үш звенозу ам 234 тонна хемчээлдиг 68 сараатты тургусканнар. Эш Димитке баштаткан хол кадыры-биле сиген кезип турар звено ыяш аразы, бугалар унну ышкаш терең сигениг черлерни кескеш, кыска хуусаада оон 18 сараатты тургускан. Олардан Т. Мыртык-оол, Т. Аныкай, Х. Көк-оол, К. Орус-оол болгаш өскелер-даа хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

М. ДАЛАА.

* * *

СУГГАТТЫГ ШӨЛДЕРДЕН ҮНГЕН СИГЕН

Бии-Хем районнуң «Кызыл-Тараачын» колхозунуң Ээрбек ооруу, Көндей-Аксы деп черлерде үнген сиген ам эрткен чылдаазындан ыракта артык. Бригаданың 14 кижизи сиген шөлүнде, 10 кижизи будук-бүрү чыылдазында ажылдап турар. Олар ам бо хүнеерге чедир 80 тонна сигенни белеткээш муң моондак хире будук-бүрүнү чыганнар. Салбырда зоотехник В. Чүлдүм сигенчилер-биле кады чурттап, оларның ортузунга лекция, беседаны чорудуп турар.

О. ТОВУУ.

* * *

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң кол сиген шөлдери —Эдегей-Аксы, Бора-Чыраа, Суг-Кажаа, Ыйгылак, Аянгатылар унну болгаш өске-даа черлерде 10 трактор, 8 аът машиназы, тракторнуң 5, аъттың 7 дырбааштары, хол кадыры-биле сиген кезип турар 172 кижи ажылдап турар. Совхозтуң сигенчилери бо үеге чедир 1813 га шөлдүң сигенин кескен. Сигенчилериң аразындан механизаторлар Үржут-оол, Өктек-оол, Бөпүк-оол, Кадыр-оол, Соруктуг-оол хүнде 14-18 ганы, хол кадыры-биле сиген кезикчилери Кызыл-оол, Мерең-оол, Чудуул, Херел өскелерден мурнакчы ажылдап турар.

Чоокка чедир 360 тонна сигенни белеткээш, мурнуку одуругда чоруп турар Дөң-Терезин салбырга совхозтуң дирекциязының болгаш парткомнуң салбырлар аразынга шаңналды тывыскан. Сиген белеткелиниң эгезинде-ле партком 15 агитаторну тус-тус турлагларда тургускан. Бригадалар төптеринге олар лозунгнарны, плакаттарны, агитхуудустарны беш хонгаш-ла доктаамал үндүрүп турар. Көргүзүг самбыраларында ажыл-ишчилериң кылган ажылының түннелин бижип турар.

М. ЧҮЛДҮМ.

* * *

КӨРГҮЗҮГЛЕРИ АҢГЫ

Чыргакы болза одар-белчиириниң, үнүш байлаанның талазы-биле чурумалдыг хемнериң бирээзи. Эгээртинмес байлак курлавырлыг ол хемниң унунда «Чыраа-Бажы» совхозтуң сууру туруп турар. Тургустунга-ла ийи чыл чаа ажып чоруур аныяк совхозка 15 автомашинаны, 25 тракторну, 28 комбайнны күрүне дузалаан. Күрүненің ол дузазынга харыы кылдыр ажыл-ишчилер бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар. Эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээргe, совхоз оон 50 тонна зытты, 300 тонна сүттү, 6 тонна дүктү, 70 муң чуурганы хөйнү саткан. Малдың баш санын өстүрериниң чыл планын чүзүн аайы-биле ыракта ажыр күүседкен.

Амгы үеде совхозтуң сиген шөлдериниде ажыл тулуктап турар. Августуң эгезинде медээ-биле Чыраа-Бажы салбыр 13 сараатты, Чыргакы салбыр 102, Хорум-Даг салбыр 38 сараатты тургускан. Бо чылын мал бажының көвүдээнинден сигенни база хөйнү белеткээр ужурлуг бис. Ындыг турбуже, бо чугула ажыл ам-даа оожум чоруп турар. Чыраа-Бажы салбырда (эргелекчизи эш Самдан) ажылчын күжү болгаш машина-техниканың хөй кезии мөөнеттинген хирезинделе куш-ажылды шын организаставаанындан мал чемниң белеткели хожудап турар.

Салбыр бүрүзү тус-тузунда быжыглаттынган шөлдүг, мал бажын өстүрер, оон чемин белеткээр планныг болгай. Чыраа-Бажы салбыр эрткен чылын сиген, силос белеткээриниң планын күүсетпээн.

Мал чеми белеткээриниң ажылы Чыргакы салбырда багай эвес чоруп турар. Мында аныяктарның хойжу бригадазы чүгле боттарының күжүбиле 165 тонна сигенни белеткээн, Эш Д. Седениң хойжу бригадазы 45 сараатты тургускан. Комсомолчу кыстар. К. Мөңгүндей, М. Чуглуркыс хүнде 0,70—0,75 га чериң сигенин хол кадыры-биле хап турар. Будук-бүрү белеткээриниң тускай звенозунда К. Амырбит, 80 харлыг К. Ундаа ышкаш мурнакчы кижилерни база хөйнү адап болур. А Чыраа-Бажы салбырның сигенчилери ажылга орай кээп, кежээ эрте чанып турарындан ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү куду деңнелде.

Кукуруза үнелиг культура болганда, оон ажаалдаын хожудадып болбас. Совхоз ам 1700 га кукурузаны ажаар. Оон иштинден Улуг-Ховунуң 550 га кукурузазы хөй ногаан массаны бээри чугажок. Ол шөлдүң одуруглар аразын аштап сайзырадырыга механизаторлар О. Байыр-оол, И. Калгакпан, К. Бюрбю, О. Дөмүр-оол олар эвээш эвес үлүг-хуузун киргеннер.

Н. ДОРЖУ.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

Комсомолчу Галина Галинна Тывага келге-ле ийи-ле чыл болган. Институтка күрүне экзамени доозулганда, доосканнарны ажылга хуваар комиссия аныяк эмчини Тываже чоруурун саналдаарга, аңаа ол баштай чөпшээрешпээн. Оон билбези ырак чер аңаа берге кылдыр бодандырып, дадыккан тускай эртемниглериниң удуртулгазы-биле улуг эмнелге черинге ажылдаксаан. Ынчанмыже кайдала берге болдур, кайда эмчини хереглеп турар болдур, аңаа баары аныяк кижиниң хүлээлгези деп медерел ону кыңчыктырбаан.

Галина Кызылга чедип келген. Участок эмчизинге томуйлаткан. Эгезинде аңаа бүгү чүве таарымча чок—бажың бичии, аарыглар шинчиир болгаш эмнээр дерилгелериниң чамдыызы чок, участоктарда санитар активчилери организастаттынмаан болган. Ынчалза-даа Галина үр-даа болбайн чүвениң ук ужурун биле берген. Галина Ивановна бодунуң хүлээлгелиг-даа, хөй-ниитиниң-даа ажылынга бодунга шын орукту, аас-кежикче кедилиг орукту тывар дээш оралдажып эгелээн.

Онаашкан участогунга ажылды чогуур деңнелге чедир көдүрери чаңгыс кижиге берге деп чүвени Галина Галкина билгеш, хамыктың мурнунда активти организастап эгелээн.

Бо эмчи бажыңга чаладып келгенде, аараан уругну шинчип, эм бижип бергеш, бажыңның эзлериби-биле анаа-ла чугаалажып эгелээр. Ол чугаалажып олура бичии уругнуң аарый берген чылдагаанын чугаалап бербишаан, аарыг-аржык болбазын дээш улуг улустарның үүнү кылырын, бажың, кажаа иштин арыг-шевер тургузарын ол сүмелеп турар. Ындыг бөдүүн чугаалажылгалар эки түннелди берген. Эмчи Галкинаның участогунда хөй-ниитичи санитар төлээлекчилери Мария Андреевна Мязева, Софья Павловна Мулюкина, Нина Ивановна Бортникова, Галина Ивановна Астафьева болгаш оон-даа өскелер ажылдап турар. Эгелекчи эмчиге олар шуптузу эки дузалап, херим-кажаа иштин чурумчудуп, боттарының кожаларында херим-кажааларның арыг-шеверин экижиткеннер. Олар бок төгер оңгарларны чогуур үезинде аштап турарын, кудуктарның байдалын үргүлүү хайгаарап, херим-кажаалар иштинде уруглар булуңнарын тургузуп турарлар.

Уруглар эмнелгезиниң коллективинге партия организациязының ажык хуралынга участоктарның социалистиг чарыжының түннелин чоокта чаа чугаалашкаш, комсомолчу эмчи Галкинаның удуртуп турары Кызылдың дөртү участокту чарыштың бирги черин эзлээн деп санаан. Ийиги черни оон эжи эмчи Надежда Семеновна Петрованың участогу эзлээн.

Галина Галкинаның инициативазы-биле участокка ажылды эки организастаары дээш чарышты калбарткан. Чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды чорударынга ол чарыш идиг болган. Сөөлгү үш айларда эмчилер, медицина сестралары участоктарга 100 ажыг беседаларны кылып, 69 санитар бюллетеньнерин үндүрүп, санитар төлээлекчилериниң хуралын поликлиникага эрттирген болгаш өске-даа хемчеглерни алган.

Чарыштың түннелин кылган хуралга Галина Галкина бедик үнелелди алган. Кызылда уруглар ның медицина албан черлериниң ажылдакчыларының аразынга күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле өөрү дээш чарышты организастаарын эш Галкина ол хуралга саналдаан.

— Коммунистиг күш-ажыл дээш чарыш чүгле металл азы тараа бүдүрүп турарларның херээ деп бодаар болза шын эвес. Бистер эмчилер, медицина сестралары коммунистиг ёзу-биле ажылдаксавас бис бе? Поликлиниклаларга, участоктарга ажылды үлегерлиг болдурарын хандыргаш, коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип ап шыдавас бис бе? Шыдаар болгаш ынчаар ажылдаар ужурлуг бис—деп, Г. Галкина партия хуралынга медеглээн.

Оон ол саналының соонда хөй чугаа болган. Маргылдаа-даа, кочулал-даа болгулаан. Ындыг-даа болза чаа, мурнакчы чүве тиилээн. Галина Галкина бодунуң медсестразы-биле кады хуралга бир дугаарында хүлээлге алган. Эмчилер Н. С. Петрова, Н. И. Попова база-ла боттарының медсестралары-биле кады чарышка каттыжып кирген. Кызылга уруглар ның медицина албан черлериниң кезек ажылдакчыларының коммунистиг күш-ажыл бригадазы дээш чарыжы ынчаар эгелээн. Элээн болганда, ол эгелээшкинни республика эмнелгезиниң нерви болгаш терапевт салбырларының эмчилер коллективтери деткип каттышкан.

Чарыштың түннелиниң дугайын чугаалаары эрте-даа болза комсомолчу Галкинаның чаагай эгелээшкини эки түннелди берип турар дээрзин чамдык фактылар чугаалап турар. Уруглар поликлиниказында эмчиге шинчидер кадык уруглар ның өрээлин организастаан. Эмчиге кирер эзлчег манаан уруглар ол өрээлге шаг-үени сонуурганчыг болгаш ажыктыг кылдыр эрттирип болур. Ында ойнаарактар, номнар бар, хөй-ниити шугуму-биле медсестра дежурныйлап турар. Уруглар эмнелгезинде хөлегелиг серии чер-лери, элезинниг хааржактарны кылгылаан.

Поликлиникада тускайжыткан эмчи дузаламчызынга эзлчег манаашкынын чок болдурган. Бүгү ажылдакчылар чаагайжыдылгага идепкейлиг киржип турар апарган. Дөрт удаа субботниктерни организастаан. Хүлээлгелериниң бирээзин—янзы-бүрү мергежилдерге өөренир хүлээлгени күүседир дээш чамдык медсестралар чогуур түннелдерни чедип алган. Чижээ, медицина сестразы комсомолчу Ерщова кардеограмма тыруттырар аппаратка ажылдаарын өөренип алгаш, ам ында дапкырлап ажылдай берген.

Коммунистиг күш-ажыл дээш медицина ажылдакчыларының патриоттуг шимчээшкини бистиң республикада чаа үүл болуп турар.

Медицина албан черлериниң удуртукчуларының, партия организацияларының хүлээлгези болза, ол шимчээшкинге чаа коллективтер каттышсын дээш, комсомолчу Галина Галкина ышкаш эмчилер хөй болзун дээш бүгү үүлдерни кылыры болур.

А. ЛЕПЕШКИН.

Болгар чазак төлээлери аъттаныпкан

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков баштаан Болгарияның Улус Республиказының чазак төлээлери август 16-да Москвадан төрээн чуртунче чаныпкан.

Внуково аэродромга төлээлерни СЭКП ТК-ның Президумунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов болгаш албанның өске-даа кижилери үдээн.

Эштер Л. И. Брежнев, Т. Живков чүве чугаалааннар.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Дүжүт ажаап алыышкынының болгаш тараа белеткелиниң үезинде өрт айыылынга удур хемчеглерни күштелдирер дугайында

Дүжүт ажаап алыышкынының болгаш тараа белеткелиниң үезинде өртке удур хемчеглерни күштелдирер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели тускай доктаалды үндүрген.

Комбайннарны, тракторларны, сарааттакчыларны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый агрегаттарын, а ол ышкаш хову турлагларын, тараа шаннарын болгаш тараа складтарын дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш тараа белеткелинге белеткээрде, өртке удур хемчеглерни чамдык колхозтарда, совхозтарда болгаш тараа хүлээп алыр черлерде четпес боттандырып турарын Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айтып турар.

Каа-Хем районга хынаан 39 комбайннардан 34 комбайнларда от өөрүүкчүлери чок, 27 комбайнларда кывар чүүл сыстып агар черлерни дуглаваан, 24 комбайнларда от кызаннаажы өөрүүр чүүлдер-биле идегелдиг кылдыр деривээн, кургадылга печкаларының септелгезин эгелевээн, тараа шаннарында, Ажыкта тараа хүлээп алыр черде өртке удур хемчеглерни кылбаан.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарның колхозтарында болгаш совхозтарында («Искра», «Большевик» колхозтарда, «Чыраа-Бажы», «Шекпээр» совхозтарда, Кызыл-Мажалыктын тараа хүлээп алыр пунктузунда, «Кызыл тараачын» колхозта, «Өөк» совхозта болгаш өске-даа чамдык черлерде) өртке удур хемчеглер база-ла чөгүүру-биле тургустунмаан.

«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынны (эш Абрамов) химиктиг от өөрүүкчүлерин болгаш комбайнларга, тракторларга, автомашиналарга от кызаннаажы өөрүүриниң артык хереклелдерин амга чедир четчири-биле сөөртүп хандырбаан.

Таңды болгаш Чөөн-Хемчик колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдери (эштер Куценко, Турген-оол), чамдык райкүүскомнар даргалары (Каа-Хемнии—эш Даржаа, Бии-Хемнии—эш Байыр-оол, Чөөн-Хемчиктии — эш Дилгижек), а ол ышкаш колхозтарның болгаш совхозтарның чамдык удуртукчулары дүжүт ажаап алыышкынының болгаш тараа белеткелиниң үезинде өрт айыылынга удур хемчеглерни хандырар айтырыгже кичээнгей салбайн турарын демдеглээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо талазы-биле боттандырар хемчеглерни бодунуң доктаалында айыткан.

Өрт өөрүүр хереклелдерни, оон зарадтарын, өртче суг дамчыдар чүүлдерни районнарже чүдүрүп чорударын «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының даргазы эш Абрамовка хүлээткен.

Бүгү комбайннарга, тракторларга, комбайндан тараа сөөртүр автомашиналарга, шаннарга, тараа кургадыкчыларынга, складтарга, кестинмээн тараалларга болгаш бедүүн мал чемнери кадагалаар черлерге өрт айыылы болдурбазының бүгү хемчеглерин алырын колхоз, совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң начальниктеринге, райкүүскомнар, колхозтар даргаларынга, совхозтар директорларынга дааскан. Бо талазы-биле чорудар тодаргай хемчеглерни доктаалда айыткан. Ол хемчеглер болза:

Комбайннарны, тракторларны болгаш автомашиналарны от кызаннаажы өөрүүр чүүлдер-биле дериир, от өөрүүкчүлери-биле, өртке удур хереклелдер-биле хандырар. Ол машина-агрегаттарны ховуже үндүрерде, өрт үндүрүшкү дег белдирлерин эки хынаар болгаш четпестерин эдер. Өрт айыылы болу бээр чүүлдерин эде кылбаан, өрт өөрүүкчүлери-биле хандыртынмаан комбайннарны, тракторларны, автомобильдерни тараа ажаап алыышкынынче киирбес.

Кывар-чаар материалдарның кадагалалын болгаш ховуга машинага кывар чүүл складтарын ховуга турлагларындан болгаш тараа шаннериниң 100 метрден чоок эвес черге тургузар. Кывар-чаар материалдар складтарын, ховуга турлагларын, сиген, саван сараатгарын долгандыр черни андазыннар-биле тырыкылай аңдарып каар.

Көдээ ажыл-агый машиналарынга болгаш септелге техниказынга кывар чүүл кударын (үрелик эвес автобензозаправщиктерден аңгыда) тараа шөлдериниге чорутпас.

Тараа быжып турар үеде болгаш ону ажаап алыр үеде улуг тараа шөлдерин бичии-бичии кезектер кылдыр үзе кестиргилеп каар. Сыпта тараа кыва бээр таварылгада черни дүрген аңдарыптар төлээде, шөлдериниң чаныга андазыннарны үргүлчү бар болдурар.

Бүгү механизаторларның, шаннар болгаш складтар ажылдакчыларының өрт өөрүүр техминимумун дужаарын күрүненің өрт хайгаарал черинин төлээдекчилери-биле кады чорудар болгаш өрт айыылынга удур чурумну сагыыр харыысалгазын бедидер.

Өрт айыылынга удур хемчеглерни хайгаараар харыысалгалыг кижилерни колхозтарның болгаш совхозтарның тараа шаннарынга, тараа хүлээп алыр пунктуларга томуйлаар болгаш шаннарны өрт өөрүүр хереклелдер-биле, өртке удур үүлдер-биле хандырар.

Эки тура өрт дружиналарының кежигүннериниң дүжүт ажаап алыышкынының үезинде дүн-хүн дургузында дежурныйлаарын колхозтарга болгаш совхозтарга чорудуп, объектилерни хынаар болгаш өртке удур техниканы дайынчы белен тургузар хүлээлгени оларга дагзыр.

Тараа шөлдерин кезиир камгалал таныыдарын дүн-хүн дургузында тургузарын организастаар.

Тараа ажаар агрегаттарның, шаннарның, тараа складтарының, ховуга турлагларының, кывар-чаар материалдар складтарының өрт айыылынга удур хемчеглеринге шынгыы контроль тургузарын, күрүненің өртке удур хайгаарал черинин негелдезин күүсетпээн кижилерни административтиг чурум-биле хемчег көргүзерин хөй-ниитинин корум-чурум камгалалының министерствозунга (эш Алдын-оолга) дааскан.

Ажылга болгаш найыралга аас-кежии дарганналыр

Моол Арат Республиканың Убсу-Нур аймаа Тыва АССР-ниң мурнуу кызыгаарын дургаар делгем девискээрде туруп турар. Бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның, школаларның, культура албан черлериниң хөй коллективтери ол аймактың ажылчы чоннарының төлээлерин бо чылын хүлээп алган, боттарының дуржулгазын, билиин акы-дуңмалышкы ёзу-биле олар солушкан. Бистиң республиканың төлээлери Убсу-Нур аймакка база барып, ооң чонунуң чедип алган чедиишкиннерин сонуургап көргеннер. Убсу-Нур аймакта социалистиг чаартылгаларның дугайын бо арында материалдар тодаргай чугаалап турар, ук арынны «Тэргүүний малчын» деп аймак солуну бистиң солунувустун редакциязынче белеткеп чоруткан.

★ ☆ ★

УЛУГ ЧААРТЫЛГАЛАР

Убсу-Нур аймак Моол Арат Республиканың соңгу барыын талазында турар. Ол бодунуң соңгу чүгүй дургаар Тыва АССР-биле кызыгаарлашкан. Аймактың чурттакчы чону 50 муң ажыг кижи, девискээри — 69 муң хире дөрбелчин километр. Бо аймак чурттуң мал ажылдыг району, малдың баш саны — 1,3 миллион ажыг.

Улусчу революцияның мурнунда бо аймак Моолдуң өске черлери ышкаш политика-экономика-даа, культура-даа талазы-биле эң-не хожудаңгай чораан. Моолдуң Араттың Революстуг Намының удуртулгазы-биле аймактың ажылчы чоннары боттарының чүүдүлүг күш-ажылы-биле экономика болгаш культура хөгжүлдезинге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Сөолгү үеде мал ажылы-биле чергелештир үлепүр, транспорт, тудуг ажылдары ында сайзыраан. Хүү ажыл-агыйларының артель-дерге каттышканы — ажылчы чоннуң улуг чедиишкини. Ам аймакта 18 ындыг артельдер бар. Артель бүүзү-ле ортумаа-биле 61 муң баш малдыг. Аймактың ажыл-ишчилериниң орулгазы чылдың-на өзүп турар.

Амгы үениң машиналары болгаш механизмнери-биле дериттинген машина-мал ажылының үш станциялары аймакта бар. Ол ышкаш көдээ ажыл-агый машиналары септээр бир мастерская база бар. Малчыннарның аар ажылдарын техника чигедиг, ажылды механизастаарынга дузалыг. Аймактың ховуларында 357 тракторлар, боду чоруур 101 комбайнар, 450 автомобильдер болгаш өске-даа машиналар ажылдап турар. Бо дээрге дыка хөй техника-дыр. Он чылдар бурунгаар аймакка чер ажылын мырыңай-ла чорутпайн турган-на болгай.

Бистиң кадарчыларывыс Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа эжы-дуңмалышкы чурттарының мурнакчы малчыннарының дуржулгаларын калбаа-биле ажыглап турар. Ылаңгыларттерни болгаш шарыжыгаштарны совет өртемдеп Байбуртциниң аргазы-биле чазап турар бис, инектерни бызаалар-биле эдирбейн саап, инектерниң уксаазын социалистиг чурттардан эккелген эки уксаалыг бүдүрүкчүлер-биле эжижидип турар. Малды семиртириниң болгаш одарладырының мурнакчы дуржулгалары ажыглаттынып, шиңгээттинип эгелээн.

Депшилгелиг аргалар, биске кээп турар четчир амгы техника 1962 чылда малдың баш саныны өстүрериниң күрүне планын 12,3 хуурга ажыр күүседир арганы берген. Бир эвес хуулар улуг тайылбыры бербейн турар болза, элээн каш сан-түүнү көргүзүп болур. Араттарның каттыжыышкыннарының коданында 1963 чылда 148 муң баш янзы-бүрү мал немештир өскен. Эткен чылын бистиң аймак республикага бирги черни эжелээш, МАРН ТК-ның болгаш МАР-ның Министрлер Төвүлелиниң Хүндүлүг бижин-биле шаңнадып, акша шаңналын алган.

Экономиканың өзүлдези-биле чоннуң амыдырал-чуртталгазы дүрген эжижип турар. 1962 чылда көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының орулгазы 27,8 миллион төгерик четкен, азы 1960 чылга деңнээрге орулга 195,4 хуу өскен. Ооң-биле чергелештир көдээ ажыл-агыйның кол адыры — чер ажылы чедиишкиннир сайзырап турар. 30 муң гектар кур болгаш курукканг чер шиңгээттинген. 1960 чылга бодааргa, тарылга шөлү ийи катап калбарган. Каттыжыышкыннар тараа-биле үүгле боттарын хандырып турар эвес, харын-даа күрүнеге база садар аргалыг. Далган, дээрбедээр үлепүрүнүң чылда күжү — 3500 тонна, ынчангаш аймактың чонунуң далган хереглелин долузу-биле хандырар.

Аймакта амгы үениң транспорт хевирлери, харылзаа херекселдери болгаш үлепүр бүдүрүлгелери сайзырап турар. Бүгү чүүктү дажыглаар автобаза, чылда дөрт миллиоң төгерик өртектиг продукцияны бүдүрер үлепүр кооперативи, чылда 4,1 миллион литр сүттү ажылдап, 200 тонна үстү болгаш өске-даа продукцияны болбаазырадып кылыр аъш-чем комбинады ажылдап турар.

«Социалистиг ёзу-биле ажылдаар, чурттаар дээш» шимчээшкин улам калбарган. 150 ажыг бригадалар социалистиг күш-ажыл дээш чаржып турар, ында 5000 ажыл-ишчилер хаара туттунган, ол бедик атты хөй кижиге тывыскан.

Боттарының күш-ажылының талазы-биле бүгү чуртта сураглыг кижилер бистиң аймакта чурттап турар. Ол дээрге, МАР-ның Күш-ажыл Маадыры хойжу Санжав, чылгычы Шагдар-Сүрэн-дир, олар малдың кададын, одарладыышкының болгаш ажаалдазын база семиртилгезин үлегерлиг организастап келгеннер. Мурнакчы малчыннар малдың баш санын өстүрер болгаш продуктулуун бедидер талазы-биле күрүне планын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Зуунхову сумузунда «Говий хөгжүл» каттыжыышкынының дарганы Сүрэнхор кайгамчык эки ажылдап келген. Шакта 500 туйбуну бүдүрер пресстi, кат чулуун хайындырар тускай саваны, мал деңзилээр эптиг дезини, кажаа арыглаар механиктиг машинаны болгаш өске-даа үүлдерни ол чогаадып кылган. № 9 автобазаның чолаачызы Гунсэннин ады бүгү аймакта сурагжаан, ол 23 чыл дургузунда чолаачылап келген. 1957 чылда чаа машинаны хүлээп алган, алды чылдың дургузунда капитал сөгтелге чокка 274687 километрни эртип, кывар, чаар хөй материалдарны камнаан.

Аймактың суму төптери радиожуттунган, телефон харылзаазы тургустунган. Улан-Батор болгаш Улан-Кумнуң, а ол ышкаш чурттакчылыг черлериң аразында самолёттар, автомашиналар үргүлчү чоруп, чүүктү сөөртүп, пассажирлерни аргыштырып турар. Аймакта 24 эмнелелерден аңгыда медицина пунктулары бар, ынчаарга муң кижи бүрүзүнге бир эмчи онаажыр. Бижик билбес чорукту узуткаар үе чоокшулаан. Школа назылыг бүгү уруглар өөренип турар. Чүс чурттакчыларның санында онааштыр 15 кижи өөредилгениң бир хевиринде хаара туттунган.

Аймактың ажыл-ишчилери бүгү Моолдуң кижилери-биле бир дөмей улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларында сорук киришкиниг ажылдап, бистиң чуртувуска социализмни тургузарының чаагай херээнге үлүүн киирип турар. МАРН-ның XIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырарынга олар бүрүн шиитпирлиг.

Ш. ХАВДАЛ,
МАРН-ның Убсу-Нур аймак комитединиң бирги секретары.

Улан-Кум хоорайда ортумак школа.

Фото Э. Амиаганыы.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

Улан-Кумнуң сиген кезер станциязының шаанда кол күжү чылгы мал турган. Ол станцияны 1956 чылда машина-мал ажылдыг станция кылдыр тургускан. Совет Эвилелиниң материалдыг, техниктиг болгаш организакчы улуг дузазы-биле станцияны тургузуп алган.

Улан-Кумнуң машина станциязы — амгы үеде болбаазырааңгай техника-биле дериттинген күүлүг улуг ажыл-агый. Машина-мал ажылдыг станцияда эки дериттинген механика мастерскаязы янзы-бүрү машиналарның кол септелгезин чедиишкиниг болгаш бедик шынарлыг кылып турар. Ол мастерская чылда 400 тракторларны, амгы үениң 250 автомобильдерин, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын септээр күүлүг.

Электростанцияны ам тудуп тургускан. Хонукта 300 кубометр сугну бээр шахталыг кудукту дерзэн. Оон аңгыда пилораманы, автогаражты, көдээ ажыл-агый машиналарын септээринге көдүртүр херекселдерни, силос суургазын, эки дериглиг ветеринария лабораториязын болгаш өске-даа үүлдерни ажыглалга киирген. Ажыл-агыйның, амыдырал-чурттаганың болгаш культураның комплексилиг албан черлерин: чунар бажыңны, столоваяны, уруглар ясли-лерин, садтарын, кызыл булуңну машина-мал ажыл-агый станциязының чанында тудуп тургускан.

Амгы үеде аймактың көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының 50 хуузун станция хандырып турар. 7500 гектар шөлдүң тарылгазын станция чорудуп, тараа, мал чеми культураларның, ногаа аймааның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа үүштерин өстүрген.

Машина-мал ажылының станциязында 200 ажыг ажылчыннар бар. Бүдүрүлгениң бүгү ажылчыннарының 80 хуузун хаара туткан беш бригадалар социалистиг күш-ажыл коллективтериниң адын чедип алыр дээш демисежип турар. Ол бригадаларның кежигүннери ай санында планын 120—130 хуудан куду эвес күүседип келген, а хөй мурнакчылар боттарының планнарын 180—200 хуу күүседирин чедип алган.

Акы-дуңмалышкы Совет Эвилелиниң төлээлекчилери — инженерлер, техниктер, механиктер Улан-Кумнуң машина-мал ажыл-агыйының станциязында ажылдап, моол өңнүктеринге дузалажып турарын улуг өөрүшкү болгаш сеткил ханыышкыны-биле демдеглээр херек. Олар моол ажылчыннар-биле кады ажылдап, боттарының байлак дуржулгазын өңнүктеринге дамчыдып, наран техниканы башкарарынга база ону септээринге өөредип турарлар.

Улан-Кумнуң машина-мал ажылының коллективиниң эки ажылдап турарын демдеглээри чугула. Дөртүү беш чыл планының даалгаларын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседиринче бүгү-ле нүүдениишкиннерин олар угландырып турар.

Ч. БАЛСАН.

Маадырвыс Санжав

Убсу аймактың Зуунхангай сумузунга он бир чыл бурунгаар чугула болуушкуннуң дугайын черле утпас бис. Бөлгүмнежип каттыжарын болгаш боттарының демнежилгелиг күүсениишкиннери-биле мал ажылын сайзырадырын ынчан араттар шиитпирлеп алган. Коллективтиг чурттаарын база ажылдаарын күүзүннер хөй болган. Дем каттыжыл алгаш ажылдаарга кандыг-даа сорулга күүсеттинип болур-ла болгай. Мал ажылының ол каттыжыышкының малчыннар «Довмий» («Депшилге») деп адап алганнар. Бурунгаар хөгжүп депшиирин араттарның шиитпирлеп алганы ол.

Артельге хамыктың мурнунда арат Ламшовин Санжав кирген. Ништиниң мал ажылын сайзырадырынга ол бодунуң бүгү-ле күүсүн болгаш билиин хөй чылдарның дургузунда харан чокка берип келген. Малчынның коданында хөй хойлар бар. Чыл бүрүде ол 450—500 баштан эвээш эвес хойларны малдап турар.

Хойларын эш Санжав чаңгыс черге үр тургусчас кижи, Апрель ай-дан эгелээш, ноябрьга чедип бир одардан өске одарга чедир ол хөй удаа көжер, мал одарын чежедаа солуур. Шээр малды шак ынчаар одар солун кадарарга, деңгилде тергиин эки болур. Бо дугайын Санжавтың дуржулгазы тодаргай бадыткап турар.

Хойжу Санжав июль айдан эгелээш, августуң ортан үезинге чедир хойларын эртемгиниң беш шакта-ла кадарып чоруй баар, а кажан хүн изип, 12 шак чедип турда, дуржулгалыг малчын хойларын даг азы мөзс черниң хүнээрек эвес, хөлегелиг, серпин талазынче сүүгүн чоруптар. Ындыг серпин болгаш салгынныг черлерге хойлар изиргенмес база эки дыштанып, одарлаар дээрзин мурнакчы хойжу чугаалап турар. Арай кежээликтей, серпин апаарга, хойларын ол эки одарлыг өске черге барып кадарар, а кежээкиниң алды шак чеде бээрге — малын аалга киирип келир. Кежээкиниң чеди шактан тос шакка чедир хойлар база катап өттаар, а тос шак ажып чорда — үүгле ынчаарда ам коданга дүннеп дыштанырлар.

Серпин дүжүп, кажач өт-сиген эки быжа берген сентябрь болгаш октябрь айлар дээрге, шээр малды семиртиринге эңне таарымчалыг үе дээрзин эш Санжав бадыткап турар. Ол үеде хойлар дыка семиирер. Ынчан хойжу кижи үйгу-дыжының дугайын бодаач-даа хереэ чок. Хойларны аргалыг-ла болза, үргүлчү одарладырын ол таарымчалыг үе негеп турар.

Шээр малды шак ынчаар кадарып одарладырга, хойларның деңгилдези тергиин эки болур. Ынчан улуг хой бүрүзүнүң деңгизи 70—80 килограмм, а хураган санының —40—50 килограмм чеде бээр. Дараазында чылда хой бүрүзүнден 1600 граммдан эвээш эвес дүктү алыр. Ол дээрге, уксаазы эки життинээн тус черниң хойларының дүгү-дүр.

Кышкы үеде хойлар эки одарлаан, чылыг кажаалар-биле хандыртынган турар дугайында үргүлчүнүң сагыш салыышкының мурнакчы малчын кезээде илергейлеп келген. Ынчангаш, четчир хемчээлдиг, бедик шынарлыг сигенни болгаш өске-даа чемнеочу ол чайын-на боду белеткеп алыр. Хой кажааларын база-ла бодунуң күжүбиле септеп, чылыглаар кижи. Кышка удур шак ынчаар хынамчалыг белеткенирге, кандыг-даа дошкун, соок кыш коргунчуг эвес.

— Чайын, күзүн эки семиртип, одарладып каан хойлар кыжын безин мырыңай доңнас боор үүе. Аргын хой болза, соок шыдаар эвес. Ол чорук ооллаан хойларның катап күш киреринге, деңгиириинге улуг ужур-дузалыг.

1962 чылда эш Санжав 500 хойлардан 526 хураганны, а бо чылдың баштайгы чартында — 562 хойлардан 580 хураганны менди алган.

Моол Арат Республиканың чазаа мурнакчы хойжунуң күш-ажылын бедиш-биле үнелеп, республиканың Күш-ажыл Маадыры деп бедик атты аңаа тывыскан. Күш-ажыл Маадырын — хойжу Санжавты бугу моол улус эки билир. Ооң аксеткилдиг чаагай күш-ажылын бедиш-биле үнелеп, хүндүлеп турар бис. Эш Санжавты МАР-ның Улуг хуралының депутадынга (ийи удаа), аймактың партия комитединиң кежигүүнүге соңгаан чорук ол хүндүткелдиң тодаргай илергээшкини-дир.

М. ЖАМБА.

Түреңги чоруктан — чечектелиишкинче

Убсу-Нур аймак Моол Арат Республиканың найысылалындан 1800 километр ырак черде турар. Аймактың девискээринде: баяд, дөрбет, хотон, калга болгаш өске-даа улустар бар. Революция мурнунда ол эвээш аймак улустар эң-не мөлчүткен, түреңги байдалга чурттап, сарыг шажынның төөредиишкининге алыскан чораан.

Кымнар үжүк-бижиктиг чорааныл? Каш борбак ламалар, дужүметтер, феодалдар үжүк-бижиктиг чораан. А ядыы, бөдүүн араттар, олардың ажытөлү эртем-билигни чедип алыр аргазы чок чурттап келген. Эге школа безин чок турган үеде араттарның ажы-төлү кайа өөренип шыдаар чорааныл, ынчаш?

1921 чылда болган чоннуң революциязы чурттуң кыдыг черлериниң улустарынга хосталганы, бүрүн эргени тыпсып, депшилгеже, өөредилгеже болгаш эртемче орукту оларның мурнунга ажыдып берген. Совет Эвилелиниң акы-дуңмалышкы дузаламчызы-биле, МАРН-ның удуртулгазын ёзугаар бистиң аймактың ажылчы чоннары экономиказын болгаш культуразын хөгжүдер талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Ол дугайын дараазында саннар болгаш фактылар тодаргай хереченлеп турар. Шаанда чаңгыс-даа школа турбаан Убсу-Нур аймакта амгы үеде ниити өөредилгениң 23 школалары бар. Оларның иштинде 15-жи эге, сези—чеди болгаш он бир чылдың школалары болуп турар. Үстүнде школаларда араттарның 8000 ажыг уруглары өөренип, эртем-билигни бүзүрелдиг шиңгээдип ап турарлар. Чоннуң эрге-чагыргазының чылдарында башкы кадрларны белеткээн. Чижээ, ортумак болгаш дээди эртемниг үш чүс ажыг башкылар бистиң школаларывыста ажылдап турар.

Бижик билбес чорук аймакта колдуунда узуткаттынган. Аймактың 13-тен 50 чедир назылыг бүгү чонунуң 24 хуузу эге эртемниг, үш хуузу—ортумак, а бүдүн чартык хуузу — дээди эртемниг. Кежээки өөредилге бисте дыка калбарган. Көдээ болгаш ажылчын аныяктарның школаларының дөрткү класстан чедиги чедир класстары суму бүрүзүнде ажылдап турар. Боттарының өөредилгезин үргүлчүлээрни шиитпирлээн улгады берген кижилерни ол класстарга база өөредип болур.

Чоннуң ортузунда өлүп хораар чорукту барык чайлаткан. Шаанда өлүп, төнүп чораан бичии аймак улустар ам өзүп, көвүдеп турар. Бо бүгү аас-кежии болгаш өөрүшкү чоннуң эрге-чагыргазының сагыш салыышкынының ачызында чедип-алдынган. Амгы үеде суму бүрүзүнде бир азы ийи эмнелге пунктузу, беш сумуларга онааштыр эмнелге участогу болгаш сумулар аразының кижи эмнелгези ажылдап турар. Чоннуң медицина хандырылгазын акшаландырары сөөлгү беш чылдарның дургузунда 2,1 катап көвүдээн болгаш аймактың бюджединиң үштүү бир кезии хемчээлге чедир улгаткан. Божулга бажыңнары, а ол ышкаш божуур херээжен чоннуң консультация пунктулары болгаш уруглар консультациялары бүгү сумуларда база чамдык бригадаларда бар.

Ажылчы чоннарның уруглары чаагай сагыш салыышкынының ачызында аас-кежиктиг болгаш өөрүшкүлүг мандып, өөренип турарлар. Бичии уруглардың яслилери база садтары көвүдээн. Чижээ, бичии уруглардың яслилери болгаш садтары суму бүрүзүнде, а уруглардың үш албан черлери аймак төвүнде бар.

Бистиң чонувустун база бир улуг чедиишкининиң дугайын чугаалаары күзенчиг-дир. Ол дээрге—национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг уран үүлдүң дүрген көдүрлүүшкүнү болгаш чечектелиишкини-дир. Уран үүлдүң дүрген сайзыраарына делгем аргаларны тургускан: сумуларда клубтар, каттыжыышкынарның бригадаларында, үлепүр бүдүрүлге черлеринде—кызыл булуңнар, аймак төвүнде—Культура ордузу ажылдап турар. Культураның ол бүгү албан черлеринде болгаш бот-тывынгыр уран үүл болгумнеринде 900 хире кижи хаара туттунган. Аймак төвүнде турум кино, а сумуларда—көжер киноларбар.

Аймактың ажылчы чоннары номнарны калбаа-биле номчуп, ажыглап турар апарган. Аймактың девискээринде 23 библиотекалар ажылдап турар.

Культураның хөгжүлдези, араттарның амыдырал байдалының эки-жээн чоруу ажылчы чоннарның медерелин бедидеринге эки салдарлыг болганын демдеглээри чугула. Шаанда аар-берге чораан күш-ажыл ам өөрүшкүнүң, аас-кежиктиг болгаш алдарның чаагай херээ кылдыр хуулган. Шыдаар шаа-биле ажылдаар, кылган хирезибиле алыр деп принцип бисте боттаныышкында. Ынчангаш ажылчынар болгаш араттар улам дээре ажылдаарын, хөйну бүдүрерин күзеп турар. Үлепүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда күш-ажылдың өүдүрүкчүлүүнүң бедээни ажылчы чоннарның орулгазын көвүдеткен. Чижээ, 1962 чылда көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының кежигүннери бир күш-хүнүнге-ле ортумаа-биле адды төгерикти болгаш продукт аймаан алган. 1963 чылда көдээ ажыл-агыйның он каттыжыышкыннары күш-ажылдың акша төлевиринче шуут шилчин киргеи.

Чоннуң эрге-чагыргазының чылдарында болган бо бүгү чаартылгаларны ап көөрге: ёзулуг культура революциязының, социал ужур-дузалыг революцияның боттанганы илдеп.

Б. ЛАМЖАВ.

ЧОН-БИЛЕ КАДЫ

Бистиң чуртувуска социализмни тургузарына, араттарның политиктиг медерелдиг чоруун бедидеринге солуннар дыка улуг рольду ойнап келген.

Аймактың партия комитединиң болгаш аймактың күүсекчи комитединиң органы — «Тэргүүней малчын» («Мурнакчы малчын») солун бо чаагай херекке база чугула рольду ойнап келгенин, ам-даа ойнап турарын демдеглээри чугула.

«Тэргүүней малчын» солуннуң баштайгы дугаары 1945 чылда парлаттынып үнген. Ол дээрге, ынчаардагы бичии хуудус турган, ону штаттыг каш-ла ажылдакчылар парлап турган. Солуннуң кааспалгазы ынчан чөгенчиг болган, полиграфия баазазы тургустунмаан турган.

Солуннуң амгы типографиязы чаа техника-биле эки дериттинген мурнакчы бүдүрүлге чери кылдыр хуулган. Солундан аңгыда ында хөй номнарны болгаш дептержигештерни парлап турар.

Көдээ ажыл-агыйның болгаш үлепүрүнүң мурнакчыларының дуржулгазының дугайында материалдарны солуннуң арынларына тодаргай болгаш калбаа-биле чыгыдып турар. Аймактың ажылчы чоннары чээрби, үжен чылдар үезинде үжүкбижик чок чораанныр, а амгы үеде солуннуң ажылынга идепкейлиг киржип турар апарган. Оларның ырлары, шүлүктери, рассказтары, очерктери солунга парлаттынып турарын онзалап демдеглээр херек.

Чамдык бүдүрүлгелериниң ажылында бар четпестерни болуунуң корреспонденцияларынга база үүлдериниг солун бижип турар. Ажылды үрей кылыр, хуузунда ажыын хараар, чалгаа кижилерни солуннуң арынларынга чидии-биле шүүмчүлеп келген. Солуннуң шынчы, чидиг болгаш принципиалдыг шүүмчүлелдери ажылда бар четпестерни чайладырынга практиктиг улуг дузаны чедирген.

Моол Арат Республикага социализмниң тиилелгези дээш демиселге бүгү чон-биле кады туржуп турарынга бистиң редакция коллективи чоргаарланып турар.

А. ПАГМА,
«Тэргүүней малчын» солуннуң харысалгалыг редактору.

Массалыг спорт аймакта база нептерээн

«УВС» деп спорт ниитилелин беш чыл бурунгаар тургускан. Аймактың ажылчы чоннарының күш-культура кижизидилгезиниң талазы-биле улуг ажылды ол ниитилел чорудуп турар. Ниитилелдиң хүрээлеңинде ам үш муң ажыг кежигүннер бар. Бистиң спортчуларывыс колдуунда спорттуң национал хевирлериниң: хүрештиң, ча здарының, ат чарыжының талазы-биле маргылдааларны чорудуп турар. Ынчалзажок, буг, хол бөмбүүнүң, баскетболдуң талазы-биле маргылдаалар, стол теннизи, чиик атлетика, шыдыраа, хаактаашкын ышкаш спорт оюуннары бисте база калбаа-биле нептерээн.

1962 чылда бистиң аймакта сес спортчулар бирги разрядты чедип алган, оларның аразында ийи хереэженнер бар. 262 күш-культуржулар спорт мергежилдиг, 4223 кижи ХБХБ-ниң (Күш-ажылга болгаш камгалал хереэнге белен болурунуң) нормаларын дужаап алган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, аймактың он чурттакчыларының бирээзи-ле спортчу болуп турар. Ол дээрге, ёзулуг-ла массалыг спорт-тур.

Улан-Кум хоорайның бүдүрүлгелеринде болгаш сумуларда, бүдүрүлге бригадаларында, мал фермаларында күш-культураны база гимнастиканы амгы үеде организастап турар апарган. Күш-культура болза кижилериң кадыкшылын экижидериндеи, оларның хөгүлүг чоруун хайныктырарындан аңгыда, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ажылчыннарның ажыл кылыр аргазын күштелдирериниге чаагай салдарны чедирип турар.

Хаактаашкынның, стол теннизинге ойнаарының мергежилин шиңгээдип алыр талазы-биле шалыпчы айларны кышкы үеде организастаан бис. Ол шалыпчы айларга хөй аныяктар киришкен. Спорттуң ол хевирлериниң аяыбиле дуржулгалыг спортчуларның арга-мергежилин аныяктар эки шиңгээдип алганнар. Хаактаашкын спортту школаларда база дыка нептереткен. Барык бүгү школачылар хаактаарынга кончуг ынак.

Баскетбол, стол теннизи, хаактаашкын, сула хүреш болгаш шыдыраа — спорттуң бо хевирлери бистиң аймакка чоокта чаа нептереп эгелээн. Ындыг болза-даа, спорттуң ол хевирлери бүгү чурттакчыларның ниити хандыкшылын чаалап алган. Амгы үеде чүгле Улан-Кумда безин 2 муң хире хаакчылар, 600 шыдыраачылар, хол бомбүүнүң 30, баскетболдуң 10 командалары бар.

Ынчалзажок, бистер спортчуларның чүгле санын көвүдедип турар эвес, харын оларның белеткелиниң шынарын бедидерин база чедип ап келген бис. Чедиишкиннер бисте маргылдаа чок бар. Чижээ, бистиң аймактың баскетбол командазы безин 1958 чылдан бээр бүгү Моолдуң баскетбол маргылдааларынга дөрт удаа киржир аргалыг болган. Республиканың бир маргылдаазынга бистиң командавыс эки түңнелди чедип ап, мөңгүн кубок-биле шаңнаттырган.

Спорттуң бүгү-ниити өөредилгези ышкаш организакчы ажылдың ындыг хевирин база ажыглап турар бис. Спорттуң бүгү-ниити өөредилгезин бо чылдың майда аймактың девискээринге чоруттувус, аңаа 15-тен 35 хар лазылыг бүгү чоннуң хөй нуруузу киришкен.

1963 чылда бүгү чоннуң ийиги спартакиадазының эгелээринге чедир бистиң аймактың ажылчы чоннары, ылаңгыя аныяктары ол спорт байырлалынга эң идепкейлиг белеткенген. Оларның белеткели халас барбаан. Бо чылдың июльда болган бүгү чонкуц улуг спорт байырлалының үезинде бистиң 300 күш-культуржуларывыс спорттуң сес хевирлериниң талазы-биле чурттуң маргылдааларынга киришкеннер. Ам чаа улуг маргылдааларга — Моолдуң барыын талазы алды аймактарының спартакиадазынга белеткел ханыыышкыныг чоруп турар, ол спорт байырлалы Улан-Кумга болуп эртер.

Б. ЧИМЭД.

«УВС» деп спорт ниитилелиниң даргазы.

Тудугжу бригаданың ажыл-ижи

Тес-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң тудуг бригадазы 1963 чылда элээн хөй чуртталга бажыңнарын, бүдүрүлге болгаш культура амыдырал тудугларын тудар планныг.

Тудугжу бригада бо чылдың эрткен айларында дөрт чуртталга бажынын, кайызынга-даа 1000 баш кирер ийи хой кажаазын, Хараал-Тей сүт-бараан фермазында 100 баш инек кирер бир улуг кажааны тудуп дооскан. Ол ышкаш чыл эгезинден бээр 14 чуртталга бажыңнарын крышалап, оларның кладовкаларын, арыгланыр бажыңнарын кылган.

Бригаданың чамдык звенолары колхозта хойжу бригадалар төптеринде чунар бажыңнар болгаш кызыл булуңнар тудуп турар. Алды кижи составтыг бир звено район ужур-дузалыг Ужарлыг-Хемни кежилдир көвүрүг тудуп турар, ооң тудуу удавас дооступ, ажыглалга кирер.

Бригада бо чылын тудуг ыяжы белеткээриниң планын ажыр күүсеткен. Тайгада белеткеттинген тудуг ыяжындан 1000 ажыг кубометрни тудуг кылыр участоктарже сөөртүп чедирген, 160 кубометр ыяшты дилдирген. Ол ышкаш 215 кубометр даш база белеткеттинген. Ыяш сөөртүү-биле ийи автомашинаны, бир тракторну тудуг бригадазында быжыглаан. Олар доктаамал ажылдап турар.

Туйбу бүдүрер звено 20 муң туйбуну белеткээн.

Бригаданың бир звенозу чаа интернаттың иштин штукатуралап, печкаларын кылып дооскан болгаш 100 метр ажыг херимни кылган.

Тудугжу бригаданың кежигүннериниң үр чылдарда ажылдаан, боттарының дуржулгазын аныяк бызаңчыларга дамчыдып берип турар К. Аралдин, С. Саңчат-оол, И. Бады, И. Шойдак ышкаш хоочун тудугжулар бар. Аныяк бызаңчылар С. Шыдыраа, С. Чамыян, Л. Авыда олар хүн нормаларын үргүлчү ажыр күүседип, мурнакчылар болуп турар.

Д. ДИРЧИН.

ПАРТКОМ БЮРОЗУНДА

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Малга быжыг чем-суурну белеткээри дээш ажыл-агыйларның аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тыпсыр, Барын-Хемчик парткомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчилери — «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилери болгу берген. Август 15-те болган, партком бюрозунга сиген белеткелиниң талазы-биле планын 37,8 хуу чедир күүседи берген ук ажыл-агыйга ол тукту тыпсыр деп шиитпирлээн.

Парткомнуң бюрозунга мурнунда ол талазы-биле тиилекчи болуп турган «Барлык» совхозта сиген белеткели көзүлдүр кошкак дээрзин шүүмчүлээн. Мал чеминиң белеткели районнуң «Кара-Хөл» (1,8 хуу), «Малчын» (4,7 хуу) колхозтарында дыка оожум чоруп турарын бюрога айыткаш, ол ажыл-агыйларның удуртукчуларынга бо талазы-биле ажылды дүргедедир, бүгү-ле бар курлавырларны ажыглап тургаш, план күүселдезин чедип алырын шыңгыы сагындырган.

Планны күүседиринге будук-бүрү белеткели, силос салыышкыны ышкаш чугула ажылдарже районнуң ажыл-агыйларында кошкак кичээнгей салдынып турарын бюрога база айыткан. Районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи «Шекцээр» совхоз мынчага дээр ол ажылче шуут кирбээн болуп турар. Силос салыышкынын эгелээн безин ажыл-агый районда мынчага чок. Ол бүгү четпестерни дарый чайладыр, мал чеминиң белеткелин чедиишкиниг чорудары-биле чоннуң ортузунга организакчы ажылды күштелдирерин парткомнуң бюрозу айыткан.

ВЛКСМ комитединиң пленуму

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районнуң ВЛКСМ комитединиң пленуму маная август 15-те болуп эрткен. Орта комсомол организацияларының амгы үедеги ажылы болгаш моон соңгаргы сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. «УТКА 25 чылы» совхозта комсомол комитединиң секретары Б. Монгул-оолдун, «Улуг-Хая» совхозта — К. Сагаан-оолдун болгаш «Найырал» совхозта — А. Даржаа оларның, ук организацияларда ажылчорудулгазының дугайында информацияларны пленумга дыңнаан.

Районнуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының ортузунга күскү көдээ ажыл-агый ажылдарының түлүк үезинде организас-массалыг ажылдарны калбартыр дугайында шиитпирни орта хүлээп алган. Организастыг айтырыгны чугаалашкаш, районда комсомол комитединиң секретарынга Ондар Салчак-оолду соңгаан.

Москвага 53 чурттар Керээге ат салган

Москвага пятница болза агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделериң хоруур дугайында Керээге ат салыышкынының алдыгы хүну болган. Август 16-да Керээге база беш чурттарның — Ливияның, Венесуэланың, Колумбияның, Никарагуаның болгаш Гондурастың чазактары каттышкан.

Керээге ат салыышкыны мурнундагы хүннердегизи ышкаш, база-ла Алексей Толстой кудумчузунда ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң тускай бажынының залдарының бирээзинге болган. Чамдык чурттарның чазактарының төлөлеткенин ёзугаар Керээге ат салган дипломаттыг төлөлекчилериң баштыннары-биле кады ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң чингине секретары Б. Ф. Подцероб болгаш ССРЭ-ниң ДХМ-ниң килдистер эргелекчилери бо төөгүлүг документини кадагалаан, улуг папканы салган столдуң чанынга турганнар.

Залга совет болгаш даштыкы парлалганың, радионуң, телевидениениң болгаш кинохрониканың төлөлекчилери олурушкан.

Б. Ф. Подцероб чыылганнарны мурнунга дозуп чүве чугаалаан. Бодунуң адын Керээге салырын дааскан чазактарның бүрүн эргелиг төлөлеринге ол байыр чедирген.

Ливия хаан күрүнезиниң ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Эль-Хади Омар Эль-Харикти столче бир дугаарында чалаан. Документиге ат салгаш, оон чугаалааны болза, Ливияның чазаа бо Керээни бүгү кижи төрелгетенниң четтиклейн манап турары тайбыынче чугула базым кылдыр көрүп турар. Бо Керээге ат салбышаан, Ливияның чазаа дайыны чайладыр дээш баш удур ап турар ол аажок улуг күжениишкиннерге бодунуң ак-сеткили-биле киржип турарын медереп билип турар. Улуг күрүнелериң аразында чепсегленнишкиннерни эндере бүдүреринде айыылдыг хоруун соксадырынче, атомнуг чепсекти хоруурунче болгаш үзүткаарынче, бүгү делегейге чепсегленнишкинни дүжүреринче, улустар аразында бергелерни шиитпирлээрилде чугаалажыышкыннарны эгелээринче бодунуң кыйгырыгларын Ливияның чазаа оон-биле бир демей кошкатпайн турар. Улустар аразында бар турар бергелерни, күштерни ажылаар чорукту хереглевейн тургаш, деп эргеге болгаш чептүг чорукка үндезилээш, хамыкты дээре шиитпирлеп болур дээрэинге бистин чазаавыс бүзүредит.

Мексиканың ССРЭ-де элчини Габриэль Лусио Керээге үш катап ат салган. Мексиканың элчини ону Венесуэланың, Колумбияның болгаш Никарагуаның төлөлеткенин ёзугаар кылган. Үш латин-америка чурттарның чазактарының даалгазын ёзугаар Керээниң совет бижимелинге ат салыр улуг күзел ханыышкыны менээ онаашкан деп, ол чугаалаан.

Бистин планетавыска амыдыралды хүндүлеп көөрүнүң болгаш хандырарының эргежок чугулазының дугайын хереченлеп турар ындыг Керээге Венесуэланың, Колумбияның болгаш Никарагуаның даасканын ёзугаар ат салыры бүгү улустарның аразынга чептүг дугуржулгаже чүткүлге таарымчалыг үе болуп демдеглеттинер деп. Габриэль Лусио демдеглээн.

Оон дараазында Бразилияның ССРЭ-де элчини Васко Т. Лейтао да Кунья Гондурастың төлөлеткенинде Керээге ат салган. Бодунуң чугаазында оон демдеглээни: ам бо үеде улам хөй санныг латин-америка чурттар төөгүлүг документиниң ат салышкынынга каттыжып турар. Бистин дип бо талазы-биле идепкейлиг киржип турар деп, элчин медеглээн.

Керээге ат салыышкыны доозулган. Б. Ф. Подцероб чазактарның бүрүн эргелиг төлөлеринге байыр чедирип, бүгү-ниити тайбынны быжыглаарынга чугула базымның кылдыныгаын демдеглээн.

Москвага август 16-га чедир 53 чурттарның бүрүн эргелиг төлөлери Керээге ат салганнар.

Өске-даа күрүнелериң Керээге ат салыышкыны дараазында хүннерде үргүлүлээн.

(СЭТА).

Харьковту хостаанындан бээр 20 чыл болурунга

1943 чылдың август 23-те совет шериглер немец-фашистиг эжелекчилерден Харьковту хостаан. Оон соондагы чээрби чылдарның дургузунда ук хоорай улам чараш, улам магалыг болу берген. Хоорайның шөлдерилде болгаш кудумчуларында архитектура талазы-биле чаа будуруушкүннер тыптып келген.

ЧУРУКТА: Харьковтуң демир орун станциязының чанында шел.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кудумчу шимчээшкининиң дугайында

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң шиитпири

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1962 чылдың март 3-те үндүрген административтиг чурум ёзугаар торгаалдар онзар чорукту моон ыңай кызыгаарлаар дугайында» Чарлыыга үндезилээш, хоорайның кудумчуларынга автомото-аът транспортунуң, велосипедистериң болгаш чадаг кижилериң шимчээшкининге чогуур чурумну хандырар сорулга-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң **шиитпирлээри болза:**

1. Ленин, Кочетов, Красноармейская, Ажылчын кудумчуларын магистральдыг (кол) кудумчулар кылдыр саңаар.

2. Чиик автомобильдерден, автобустардан, дүрген дузалаачы машиналарындан, оперативтиг өрт болгаш тускай демдектиг почта машиналарындан аңгыда, авто-аът транспортунуң Ленин, Кочетов кудумчуларын дургаар чоруурун хоругдаар.

3. Магистральдыг кудумчуларже авто-аът транспорттуг чорууру эргежок чугула апарган таварылгада транспорттуң ол хевирлериниң чорууру чөпшээреттингеи эң чоок кудумчуларны таварыыр.

4. Магистральдыг кудумчуларга дорт угланыышкынныг шимчээшкининиң дургениниң дараазында хемчээлдерин доктаадыр:

а) чиик автомобильдерге болгаш мотоциклдерге шакта 40 км;

б) кижилер чедирер автобустарга болгаш автомобильдерге шакта 30 км;

в) чүк автомобильдеринге шакта 25 км;

г) кудумчу белдирлерин дорт угланыышкын-биле кежеринте шакта 10-дан хөй эвес км;

Автомашиналарны оң, солагай талаларынче болгаш соонче дедир эзринте шакта 5 км.

5. Чолаачыларга, мотоциклистерге болгаш мотоколяскалар чолаачыларына баштайгы башкарылга чаңчылын хоорайның кудумчуларынга өөредирин хоругдаар, ол өөредилгени тускай черлерге чорудар ужурлуг.

6. Велосипедтер шимчээшкини:

а) хоорайның кудумчуларынга 14 хардан куду эвес назылыгларның велосипедтерлиг, 16 хардан куду эвес назылыгларның мотоциклдерлиг чоруурун чөпшээрээр;

б) бодунуң өзүлдезиниң талазы-биле велосипед тепкижинге буду четпес бичии кижилериң велосипедтиг чоруурун, чаңгыс олуттуг велосипедке ийи кижиниң ушкажыры, тормозу идегел чок, а дүнеки үеде фонары болгаш соонда кызыл чырык демдээ чок велосипедтерни мунарын чөпшээревес.

в) велосипедтиң рулин холдары-биле тутпайн база эзирик мунарын, өске транспортка азы велосипедке коштунарын, а ол ышкаш тротуарлар, чадаг кижи оруктары-биле чоруурун чөпшээревес;

г) велосипедтер-биле кудумчу дургаар чүгле чаңгыс каът кылдыр (шөйүлдүр) тротуар чаны-биле азы кудумчукуң хажыызын дургаар чоруурун чөпшээрээр.

7. Аът транспортунуң шимчээшкини:

а) аът транспортунуң башкарыкчызы кижи кудумчуларга чоруурда олариның эң-не оң талакы кызыгаары-биле—тротуарның, кудумчу хажыызының чоогу-биле чоруур хүлээлгелиг;

б) аът транспорту-биле доктаамал чүк сөөртүп турар организациялар транспорттуң кайы черге хамаарыгрын дугаларга бижип айтыр хүлээлгелиг;

в) аът башкарыкчызы кижи аътты эзирик башкарарын база хоругдаар.

8. Чадаг кижилериң шимчээшкини:

Чадаг кижилериң барымдаалаар үүлдери:

а) тротуарларның оң талазын барымдаалап, чүгле оларның кыры-биле, а тротуар чок черге болза, чадаг кижилер оруу-биле—оруктуң, орук хажыызының кырындан солагай талазын дургаар мурнундан чоруп орган транспортка уткуштур чоруур;

б) кудумчуның, оруктуң белдирин кежерде, тротуар шугумунуң дужун барымдаалаар;

в) шимчээшкинни таарыштырбайн турар черлериң белдирлерин кежерде, чоокшулап келген транспортка орукту чайлап бээр;

г) чадаг кижи кудумчуну кежерде, чоруп орган транспорттуң оруун дуглаар чорукту чөпшээревес;

д) чолаачыларның кижини көөрү берге, ээр, дескинер болгаш өскедаа черлерге доктаар.

9. Бо шиитпириниң 2, 6, 7 параграфтарын үреп хажыткан авто-аът транспортунуң чолаачыларын болгаш башкарыкчыларын, а ол ышкаш 8 параграфты хажыткан чадаг кижилерни ол-ла черинге 10 чедир көпеекке торгаар.

10. Хоорай коммунал ажыл-агый килдизинге (эш Муренковка) болгаш чаагайжыдыга конторазынга (эш Мирошниковка) хүлээдири болза:

а) Кызыл хоорайның кудумчуларынга орук сигналдарының демдектерин солуур болгаш тургузары чугула черлерни 1963 чылдың сентябрь 1-ге чедир хынап илередир.

Бо шиитпирни парлаан соонда 15 хонук эрткеде, Кызыл хоорайның девискээринге ол ийи чыл дургузунда күүштүг болур.

Хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы С. КРАСНЫЙ.

Хоорай Совединиң күүскомунуң секретары В. ЗАВОРОТНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың июль 26.

Браззавильде болуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Амыдыралдың берге байдалынга болгаш политиктиг ужур-дүржок аажылаашкыннарга чоннуң таарзынмас чоруунуң уламынан болган үймээннер Браззавильде үргүлчүлеп турар.

Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизинин дыңнадып турары-биле алырга, 10 муң чыылган кижилер Фольбер Юлунуң албан-хүлээлгезинден дүжерин болгаш чаа чазакты тургузарын негевишаан, президент ордузун долганып алган турган. Чыскаалганнар ордуга мындыг кыйгырыгларлыг чедип келген: «Биске ажылдан болгаш чемден берицер!», «Чаа чазактан бер!», «Чон делгерезин, хосталга делгерезин!».

АП-тың корреспондентизинин бижин турары-биле алырга, 6 ай дургузунда ажыл чок туруп келдим, үш хүнну улаштыр чүү-даа чиведим деп, чыскаалганнарның бирээзи корреспондентиге медеглээн. «Бис аштап тур бис, аргастанып амыдыраары-биле ажылдаарының болдунар аргазы казыттынган-дыр» — деп, ол кижи чугаалаан.

Чыскаалганнарны ордуже чаза булгап кирип келириндан ондаксынгаш, эрге-чагыргалар бүгү-ле бар турган шериг күштерин ордуга эккелген. Француз офицерлерге баштаткан, аажок чепсегленген таныыылдар ордуже кирер эжиктерни дуй турупкан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизинин Браззавильден дамчыдып турары-биле алырга, Конго Республиканың (найысылалы Браззавиль) президентизи Фольбер Юлу албан-хүлээлгезинден дүшкен.

Н. С. Хрущевтуң чугаазы немец дылда

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Бо чылдың июнь-июльде Герман Демократтыг Республикага чораан үезинде Н. С. Хрущевтуң чугаалаан чугаалары-биле муң-муң барыын-берлин чурттакчылар таныжып номчуур аргалыг болган. Барыын Берлинниң герман-совет найырал ниитилели ол чугааларны немец дылга тускай ном кылдыр үндүрген.

Ниитилелдиң даргазы Р. Элиастың медеглээни-биле алырга, ол ном чоннуң ортузунга чедиишкинниг тараттынып турар.

Найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга чаа базым

БЕЛГРАД. (СЭТА). Неделя санында үнер «Улусчу армия» деп солун «Совет Эвилелинин күчүлүг хөгжүлдези» деп улуг үүлдү парлап үндүрген. Совет Эвилелинин экономиктиг хөгжүлдезинин дугайында санмедээлерни чижек кылдыр киирбишаан база СЭКП-ниң XX болгаш XXII съездилериниң улуг ужур-дузазын демдеглевишаан, солуннуң бижээни болза: СЭКП ТК-ның Бирги секретары, Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң Югославияга келир деп турар аян-чоруу болза, боттарының ниитилел чүткүлдериниң ниити болуп турарын делегейнин ийиги дайынынын үезинде ниити дайзынга удур кады демисели-биле быжыглаан болгаш социалистиг база коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга ам боттарының күжениишкиннери-биле болгаш бүгү делегейге тайбынны быжыглаары дээш кады демисели-биле дайын чылдарының кады ажылдажылгазының болгаш найыралының үндезиннерин калбартып турар ийи чурттарның улустарының аразында найыралдыг харылзааларын калбарытырынга кедергей улуг ужур-дузалыг болуру чугаажок.

Сөөлгү элээн каш чылдарда улуг Ленинниң чурттунга боттандырган, кедергей улуг экономиктиг болгаш ниитилел чаартылгаларының хереэнге күжениишкиннернин эгелекчини болган, найыралдыг Совет Эвилелинин удуртукчузу болгаш шылгарацгай күруне ажылдакчызы Н. С. Хрущевка Югославияның бүгү чону байыр чедирер апаар деп, «Улусчу армия» солун уламчылап бижээн.

Совет Эвилелинин болгаш Югославияның улустарының аразында харылзааларны быжыглаарынга ийи чурттарның харысалгалыг күруне ажылдакчыларының болгаш партийжи удуртукчуларының аян-чоруктары болгаш ужуражыышкыннары, ылангыя президент Титонуң Совет Эвилелинче 1956 болгаш 1962 чылдарда аян-чоруу болгаш Н. С. Хрущевтуң база Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Югославияже аян-чоруктары улуг чергези-биле дөгүм-идиглиг болган деп, солун демдеглеп турар.

ЧУРТКА АЯН-ЧОРУК

ПРАГА. (СЭТА). ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы Валентина Терешкова Чехословакияга аян-чорукту эгелээн. Чехословак машина тудуунуң улуг төвү Пльзень хоорайга, курорт-хоорай Карловы-Варага, Словакияның найысылалы Братиславага болгаш металлургтар база дагжылар хоорайы — Остравага ол баар.

ПЛЬЗЕНЬ. СЭТА-ның корр. И. Масленниковтуң дамчыдып турары болза:

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы В. В. Терешкова Чехословакияның улуг индустриалдыг төвү — Пльзеньнин ажылчыннарынга аалдап барган.

Пльзень В. В. Терешкованы чечектер-биле, өөрүшкүлүг хүлүмзүрүглер-биле, изиг байыр чедириишкиннери-биле үткүп алган. Совет улустуң алдарлыг төлөлекчизинге байыр чедирер дээш, хоорайның бүгү чурттакчылары кудумчуларга, шөлдерге үнүп келген.

«Заводтар заводунуң» — Пльзеньнин В. И. Ленин аттыг машина тудуунуң комбинадының ажылчыннары, техниктери, инженерлери В. В. Терешкованы кайгамчык чылыы-биле хүлээп алган. Коллективтиң бодалын илеретпишаан, инженер Ева Неймановның медеглээни болза: бөгүнгү хүн бистин бодалывыска үр үеде артар. Баштайгы хөрээжен космонавты, Совет чурттуң кызын уткуп тур бис. Бистер Совет Эвилелинге ынак бис, ынчаарга кижи төрелгетениң ааскежиктиг келир үези дээш демиселге оон чедиишкин бүрүзү биске улуг өөрүшкүнү чедирип турар.

Бүдүрүлгени көргенинин соонда комбинаттың ажылдакчыларының хөй кижи киржикчилиг митингизи болган. В. В. Терешкова совет ажылчыннардан, бодунуң космосчу ажыларындан чехословак ажылчын аңгыга байырны дамчыдып, чүве чугаалаарга, машина тудукчулары диңмиттиг адыш часкап турган.

Пльзеньнин чурттакчылары-биле байырлажып чарылгаш, В. В. Терешкова комбинаттың ажылчыннарының уруглары дыштанып турар пионер лагеринге барып чораан.

Чехословакияга аян-чорукка В. В. Терешкованы чехословак хөрээженнер комитединин даргазы Гелена Лефлерова үдеп чоруур.

Сем. НАРИНЬЯНИ

Таакпым кыпсып алыйн, одун каям, акый

Кожамның оглу Миша чоокта чаа чедиги класстан сески классче менди-чаагай шилчээнинин ужун шайлалга кылган. Шайлалгага Мишаның чүгле эн чоок эштери: школа хана солунунуң редактору, бистин чоогувуста чурттап турар ийи оол, болгаш ооларның «Тудугжу» деп бут бөмбүк командазының стадионунуң солагай талазынга турар Мишаның шанызы Лёня олар чалаттырганнар. Кежээ Мишаның аданези ажылдап чаныр кээрге, аалчылары илден-не ханып чыргаан байдалдыг, назы четпээн эзни эдерти сандаргай үннери-биле: «Хыыргыш дагжаан, ыяштар ыргайган...» деп эзириктер ырын узады шөйүн олурганнар.

Ишкилепкен оолчуктарның ырызы көзүлдүр-ле чүдек шинчилиг болуп, ынчаарга Мишаның авазы шак ол чорукту көргеш баштай човуурлай берген, оон карактарын чивеннедип туруп-туруп, адак сөөлүнде ыглапкан. Мишаның ачазы кадыг-быжыг кижи болганындан човуурлап, узункыска тынын турбаан. Ханада кадагда азып каан турган кылын шериг курну ол чежип алган. Шынында оглу чеди харлыг эвес, он беш харлыг эр-даа турган болза, ону үр үеде эрээдевээн чүведир, ачазы ынчангаш ол кежээ ол курну сегирип алганы ол. Төрээн даайы болур эргени ажыглаан, ол ада «Тудугжу» деп оолдар командазының эн кыдыкы солагай талазынга турар чээни оолдуң оргазын дургаар каш удаа сывыра берипкен.

«Сески классче шилчиишкин — он беш харлыг кижиниң чурттаалгазынга аная-ла бир болуушкун эвес. Мишаның демдеглээр деп шиитпирлеп алганы ол болуушкун безин бистин эдепсиниишкинивисти болдуруптары кандыг-ла болду. Ол болуушкунну черле демдеглээр ужурлуг турган. Ынчалза-даа канчаар демдеглээрил?

— Ёзулуу-биле болбайн канчаар ийик—деп, Мишаның эштери чугаалааннар.

А команданың солагай талазынга турары, аалчыларның иштинден демги бир эң-не хүндүлүг галстугун багланыпкан оол хоочун арагчыларның хевири-биле таалайын хөй удаа, уткалыг дакылаткан.

Миша төрелдериниң кадыг аажы-чаныр билгеш, хөөрежишкинни хуужуурларлыг шайлаашкынче шилчидерин оралдашкан. Ынчалза-даа аалчызы тывынгыр кижи бооп-тур. Аалчының бажынга кежээни улуг улус дег кылдыр арттирер бодал хире хонуп келген. Хөөнүг, хөөн чок-даа бол, Миша «Гастроном» садыының азыынче баар ужурга таваржып, шагдан бээр шак садып алыр дээш чыып келген акшазын аная төдүзүн чарыгдаар ужурга таварышкан.

Миша-биле ол болуушкуннуң сөөлүнде ийи хонганда, кажан кожа бажыннарда коргуушкун намдаанда, чаа дадыккан сески классчы ол бак чоруун ажыы-биле чугаалап болур апарганда ужурашкан мен. Мишаны дыннап олурумда, мени ол шайлалганын хевири чүгле элдепсиндиргеи эвес (беш оолдуң бажынга ындыг-мындыг бодалдарның кире хонуп кээри эвээш деппе ынчаш!), харын күткүүшкүнге болгаш ыдаалаашкынга алыскан ол оолларны бак чоруктан улуг кижилериниң чогуур үезинде камгалап албааны мени киленнеткен. А ындыг арга бар турган. Ол буянныг херекти бир дугаарында «Гастрономнуң» садыгжызы кылып болур турган ийик.

«Гастрономга» баргаш, ол садыгжыны көрген мен. Эн баштай ол менээ эки кижи ышкаш кылдыр сагындырган. Бежен хире харлыг, бедик чаагай кижи болду. Маная, прилавка артынга, ол-ла садыгжының ада-ие ёзузунга хүндүлүг хамаарылгазын шуут-ла сагынмайн турары хомуданчыгдыр.

Оон мынчаар айтырдым:

— Магазинде назы-хары четпээннерге водканы чүге садыглап турар силер?

Ол бөдүүн айтырыг садыгжыны болгаш магазин эргелекчизин элдепсиндирипкен.

— Бисте уруглар сады эвес, «Гастроном» болгай. Бистер садыгжылар-ла болгай бис—деп, магазин эргелекчизи чугаалайдыр.—Кижи бир эвес акшалыг, бүрүн-бүдүн савалыг-ла болза, аная оон негээн чүүлүн бээр хүлээлгелиг бис.

— А бодуңар төлүнерге базала оон негээнин ёзугаар берип турар силер бе?

Магазин эргелекчизи хаайын шуут кылгаш, арны кыза берди. Оон орнунга садыгжы харыылайдыр:

— Боттун төлү маная хамаарышпас.

Чок, хамааржыр! Совет кижи шын кижизидилгеге бодуңуу дег, өскениң төлү дээш база сагыш салыр ужурлуг. Хандыда бээр чүүлдер дескиндир хөй-дүр. Шак ол «Гастрономдан» оолчук бүрүлү кандыг-даа шаптык чокка арага түржүк, таакпыны безин садып алыр аргалыг-дыр. Шилип алыышкын ында улуг. Акшан бар болза—хавы-биле, эвээш болза чаңгыстап-даа садып ап болур сен. Ынчаарга ындыг бичии кижижигеш бо ышкажыл, думаазын безин аштап чадап чорааш, эртип чыткан кижиден:

— Каям акый, одун, таакпым кыпсып алыйн—деп, диленип турар.

Ынчаарга ол акыйы олче бажын эргилдирбейн-даа, оон дугайын бодавайн-даа удаа-дараа олун берип чоруур-дур.

— Кыпсып ал даан, харамнаныр чоор мен?

А харамнаныр херек. Отту харамнаныр эвес, а оолду бодаар херек. Никотин деп хоран быжыкпаан чаш организмге кайы хире өлүмнүг салдарны халдадып турары кым-бир кижиге эвес, а таакпычының бодунга биллингирле болгай.

Кайы-бир кежээ оглунар-биле азы уруунар-биле кино көөрүп шенеп көрүнер даан. Оларны ынаар киирбес. Билет үзер кижи буруудатпазын дилээш, мынча дээр:

— Даарта-ла кээп көрүңерем.

— Чүге?

— Хоорай Совединин дужаалы-дыр.

Хүн-дүнү ийи кезекке чарып турар ындыг дужаал бар: хүндүс ургларга, кежээ улуг улуска деп. Ол дээрге кончуг-ла шын хуваашкын-дыр. Улуг улуска хамаарышкан киноларны ургларның көргеи хереэ чүү боор. Тускай бадылап каан программа ёзугаар хүндүс киноларны үндүрүп турда, ук дужаал улуг болгаш буянныг херекти кылып келген. Ынчалза-даа чоокта бээр чамдык кинотеатрларның директорлары көзүлдүр-ле акша чыып алыр сорулга-биле хүндүс бичии ургларга капчап-даа таарышпас киноларны үндүре каттылап тургулаар.

Чоокта чаа «Колизей» деп кинотеатрга бир-ле ындыг кинога чораан мен. Дыштанылга үези чүве, залды школачылар долдур ээлепкен, а экранда «Риголетто» деп даштыкы кино, ында амырап таалаан чанагаш кижилер бар. Ол операда Вердиниң аялгазы бардаа болза, чүдек-бужар чоруктан өске ында чүү-даа чок. Билет садыкчызындан ургларны чүге киирипкенин айтырган мен.

— А хүндүс ону хоругдавайнна турар болгай—деп, билет садыкчызы харыылай-дыр.

Кинотеатрның директорунга бардым, билет садыкчызынга сагындырыг бээр туржук, менээ шуут-ла мынча диди:

— Бодуңарның-на төлүнерни кижизидип ап көрүңер, хамааты, а өскелериниң дээш мунгаравайн көрүңер.

Кинотеатр директорунуң бодап турары ышкаш, бодунуң оглун кижизидери-биле өйлешпес херек. Ургларның шын кижизидилгези дээш, бистиң кижи бүрүзүс мораль талазы-биле харылаар ужурлуг. Сен кым-даа, каяа-даа чөрзунза (кудумчуга, автобуска, магазинге, кинога) ургларны кеззеде сени шыңгыы болгаш ынак баштыңчызы кылдыр көрүп, хүндүлээн турар ужурлуг. Улуг кижиниң кижизидикчи ролю чүгле төргүл-төрел хуузу-биле кызыгаарлаттынмас.

Бажыңнга таакпының хорзының дугайында оглунга сургаал номчуп берип турар, а кудумчуга школачы-биле чаңгыс оттуг-ыыштан таакпы кыпсып ап чоруур ада—багай ада-дыр.

Очулдурган М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Республикага АГААР-ВОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур, чамдык черлерге кыска чаашкыннар чаар, диңмирээшкин болуп магатчок. Кызылга чаашкын шоолуг эвес. Хат өй-тавында, доктаамал эвес. Агаарның температуразы: республикага — 20—25, а Кызылга—23—25 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын өг» 10, 12. «Бир эвес эжи кыйгырыпса» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ийи океанның чажыды» (1-ги сериязы) 11.15, 1.15. «Сөөлгү хлеб» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Он ийиниң дүнезинде» 2.30. «Орус хуулгазын» (2-ги сериязы) 4.30, 6.50, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Орус хуулгазын» (2-ги сериязы) 3.15, 5.15, 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Орус хуулгазын» (1-ги сериязы) 5, 7, 9 шактарда.

«Тыва даг-дүгү» комбинат болбаазырадылга фабриказынга ажылдаар, 18 хардан куду эвес назылыг ажылчыннар чыып турарын чарлап тур.

Таарыштырыкчыларның, слесарьларның, болбаазырадылга херекселдериниң машинистериниң тускай эртемин чедип алырын күзеп турар кижилер ажылдавышаан тургаш, курстарга өөренип болур.

Боттаң ажылчыннарга ниити чуртталга черин тыпсыр.

КОМБИНАТТЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯЗЫ.

Тыва АССР-ниң девискээринге аңнаашкынны чорударының дүрүмнерин ёзугаар, суг куштарының күскү аңнаашкынын августуң 24-түү кежээзинден эгелээш, республиканың бүгү девискээринге чорударын Тыва АССР-ниң аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели чөпшээрээн.

Школа назыны четкен үнү чок уругларлыг ада-иелер ол уругларын үнү-чоктарның республика школазынга чедирип келирин чарлап тур.

Школаның адреси: Кызыл хоорай, Авиация кудумчузу, бажын № 1.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Бравченко кудумчузу, бажын № 3 телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24.25 — 38, идеология киллизиниң 37 — 13, харыысалгалыг секретарының 23 — 35, көгээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыырал киллизиниң 25 — 34, 23 — 54, улегшүр бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыырал киллизиниң 22 — 64, чагаг ажылчын болгаш кчээ корреспондентилер база совет гургузуг болгаш амыырал киллистеринин 21 — 27. Информация киллизиниң 20 — 60, бухгалтериянын 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче болгаар.

ТС — 01409. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы